

**Informacje dla osób osieroconych
w wyniku wypadku drogowego w Szkocji**

**Infolinia organizacji BrakeCare
0845 603 8570
Informacje, porady, wsparcie psychologiczne**

Pomoc w Internecie: www.brake.org.uk
Wersja internetowa informatora zawiera hiperlinki do dokumentów, o których jest tu mowa. Zapytania można także przesyłać pocztą elektroniczną na adres helpline@brake.org.uk.

Praca w partnerstwie
Broszurę opracowała organizacja BrakeCare, stanowiąca oddział stowarzyszenia charytatywnego Brake, działającego na rzecz osób osieroconych w wyniku wypadku drogowego. Przygotowanie i wydanie broszury sfinansował rząd Szkocji.

Opracowanie

BrakeCare

W trosce o osoby dotknięte wypadkiem drogowym

Finansowanie
Rząd Szkocji

Wstęp

Informator opracowany został z myślą o osobach osieroconych w wyniku wypadku na drodze oraz o osobach je wspierających. Broszurę radzimy zachować, aby móc z niej później w miarę potrzeby korzystać.

Co warto przeczytać teraz

Osobom, które straciły kogoś bliskiego w ciągu ostatnich kilku godzin lub dni radzimy zapoznać się z treścią żółtej części zatytułowanej „Co dzieje się teraz”.

Można też poprosić kogoś o przeczytanie tego rozdziału i streszczenie najważniejszych informacji.

Wsparcie psychologiczne

Żółta broszura zatytułowana *Żałoba po śmierci osoby bliskiej (Coping with grief)* zawiera informacje na temat sposobów radzenia sobie w stanie osierocenia i dostępnych źródeł pomocy.

Postępowanie po wypadku na drodze

Ta część zawiera ogólne omówienie postępowania powypadkowego. Omawiamy tu szereg procedur mających miejsce po wypadku na drodze. Nie wszystkie informacje będą potrzebne od razu i nie wszystkie procedury będą miały zastosowanie w danym przypadku.

Kto może pomóc bezpośrednio po wypadku

Oprócz osoby kontaktowej z policji wsparcia w pierwszych dniach po wypadku udzielają różne organizacje pomocowe. Większość z nich prowadzi infolinię, a niektóre oferują także możliwość wizyty w domu osieroconej osoby. Ich spis znajduje się na stronach 17-20 żółtej broszury (*Żałoba po śmierci osoby bliskiej*).

Nazwiska i numery służbowe osób, z którymi być może trzeba będzie się kontaktować, radzimy zapisywać w części „Ważne kontakty”.

Spis treści

Ważne kontakty i notatki

Ważne kontakty 1- 12

Co dzieje się teraz?

Co dzieje się z ciałem zmarłej osoby 13-16

Co się wydarzyło podczas wypadku 17-18

Sprawy praktyczne

Zawiadamianie o śmierci 19-21

Pogrzeb 22-23

Sprawy prawne 24-25

Sprawy finansowe 26-27

Zainteresowanie środków masowego przekazu 28-30

Oznaki pamięci o ofiarach wypadków drogowych 31

Wypadek za granicą 32

Dochodzenie

i przedstawienie zarzutów

Prokurator 33-35

Dochodzenie policji 36-37

Przedstawienie zarzutów 38-40

Skutki prawne spowodowania śmierci na drodze 41-46

Spis treści

Postępowanie sądowe

Udział w rozprawie 47-49

Wezwanie do stawiennictwa w charakterze świadka 50-51

Rozprawy 53-55

Werdykty i wyroki 56-57

Apelacje 58-59

Zwolnienie skazanego 60-61

Dochodzenie sądowe w sprawie wypadku ze skutkiem śmiertelnym (FAI) 62-64

**Skargi i zażalenia dotyczące wymiaru
sprawiedliwości w sprawach karnych** 65-67

Odszkodowania powypadkowe

**Odszkodowanie z tytułu śmierci
osoby bliskiej** 68-69

**Rodzaje świadczeń należnych
z tytułu szkód osobowych** 70-71

Postępowanie odszkodowawcze 72-73

**Kontakty z kancelaria
odszkodowawczą** 74

Honorarium adwokata 75-76

Przydatne organizacje i instytucje 77-87

Ważne kontakty
i notatki

Ważne kontakty i notatki

Osoba kontaktowa w policji

Główną osobą kontaktową w policji może być funkcjonariusz ds. kontaktów z rodzinami (*Family Liaison Officer, FLO*). Jest to funkcjonariusz specjalnie przeszkolony w zakresie potrzeb osób w żałobie. Zadaniem osoby kontaktowej jest:

- pomoc rodzinom ofiar bezpośrednio po wypadku (na przykład umożliwienie im obejrzenia ciała zmarłego)
- udzielanie porad i wyjaśnień co dalszego postępowania
- informowanie na bieżąco o przebiegu dochodzenia prowadzonego przez policję
- udzielanie pomocy w kontaktach z zainteresowanymi sprawą środkami masowego przekazu (zob. str. 28)
- skierowywanie zainteresowanych osób do organizacji pomocowych
- odpowiadanie na pytania rodziny lub skierowywanie do właściwych osób i organizacji mogących takich wyjaśnień udzielić.

W opublikowanym przez Association of Chief Police Officers in Scotland podręczniku pt. *Road Death Investigation Manual* przedstawione są zasady najlepszej praktyki obowiązujące funkcjonariuszy FLO. Bezpłatny egzemplarz podręcznika można otrzymać pod numerem 0141 532 2052.

Victim Information and Advice (wydział informacji dla ofiar przestępstw)

Na dalszym etapie postępowania osobę kontaktową z policji może zastąpić przedstawiciel wydziału informacji dla ofiar przestępstw, VIA. Dzieje się tak w przypadku, gdy istnieje prawdopodobieństwo postawienia zarzutów wobec sprawcy zdarzenia. Rola przedstawiciela VIA polega na informowaniu rodziny ofiary o przebiegu sprawy i kontaktowanie jej z organizacjami udzielającymi pomocy psychologicznej i praktycznej.

Więcej informacji na temat VIA znaleźć można na stronie 35 lub w Internecie pod adresem www.copfs.gov.uk (kliknąć na „victims of crime”). Informacje otrzymać można także pod numerem 0131 247 2594.

Kogo należy natychmiast powiadomić o wypadku?

Policja może nie dysponować danymi kontaktowymi wszystkich osób, które powinny zostać natychmiast powiadomione o wypadku (np. członków rodziny, którzy nie mieszkają razem z najbliższym krewnym zmarłego lub przebywają z daleka od miejsca zamieszkania). Niektórzy sami zawiadamiają pozostałych członków rodziny lub przyjaciół zmarłego; inni wolą, aby ich w tym wyręczył FLO. Do FLO można też zwracać się o dodatkowe egzemplarze informatora. Można je również otrzymać po numerem telefonu organizacji Brake: 0845 603 8570.

Ważne kontakty 1

Ważne kontakty

W tej części informatora można zapisywać sobie nazwiska, adresy i numery telefonów osób, z którymi być może trzeba będzie się kontaktować.

Osoba kontaktowa z policji

Imię i nazwisko

Tel. w godzinach służbowych

Tel. komórkowy

Pager

W jakich godzinach można się z funkcjonariuszem kontaktować:

Funkcjonariusz prowadzący dochodzenie w sprawie wypadku

(ang. *Senior Investigating Officer*)

Imię i nazwisko

Tel.

Prokurator (urzędnik prowadzący dochodzenie w sprawie zgonów nagłych)
(zob. str. 33)

Imię i nazwisko

Tel.

Przedstawiciel wydziału Victim Information and Advice (jest to wydział prokuratury udzielający najbliższemu krewnym zmarłego informacji na temat toczącego się postępowania karnego) (zob. str. 35)

Imię i nazwisko

Tel.

Pracownik szpitala lub kostnicy

Imię i nazwisko

Tel.

2 Ważne kontakty

Osoba organizująca pogrzeb

Imię i nazwisko

Tel.

Wolontariackie organizacje pomocowe (dane kontaktowe organizacji podane są na str. 17 żółtej broszury pt. *Żałoba po śmierci osoby bliskiej*)

Organizacja

Imię i nazwisko

Tel.

Organizacja

Imię i nazwisko

Tel.

Organizacja

Imię i nazwisko

Tel.

Lekarz rodzinny (GP)

Imię i nazwisko

Tel.

Ważne kontakty 3

Adwokat prowadzący sprawę o odszkodowanie (zob. str. 68)

Imię i nazwisko

Tel.

Terapeuta lub psycholog (informacje na temat pomocy psychologicznej znaleźć można na str. 22 żółtej broszury pt. *Żałoba po śmierci osoby bliskiej*)

Imię i nazwisko

Tel.

Ksiądz lub inny duchowny

Imię i nazwisko

Tel.

Na pustych stronach można zapisywać pytania oraz przydatne informacje.

Warto także przechowywać kopie wszystkich pism i dokumentów w bezpiecznym miejscu.

Inne publikacje organizacji BrakeCare

Organizacja BrakeCare opublikowała także następujące bezpłatne informatory:

Information and advice following death on the road in England and Wales (broszura dotyczy wypadków drogowych w Anglii lub Walii)

Someone has died in a road crash (książeczka dla dzieci i ich opiekunów)

Information and advice following a serious injury in a road crash (informacje dla osób poszkodowanych w wypadku na drodze)

What happens in an Intensive Care Unit? (informacje na temat oddziału intensywnej opieki medycznej)

Publikacje te można otrzymać pod numerem 0845 603 8570.

4 Notatki

Infolinia organizaciji BrakeCare **0845 603 8570**

Notatki 5

Infolinia organizacji BrakeCare **0845 603 8570**

6 Notatki

Infolinia organizacji BrakeCare **0845 603 8570**

Notatki 7

Infolinia organizacji BrakeCare **0845 603 8570**

8 Notatki

Infolinia organizacji BrakeCare **0845 603 8570**

Notatki 9

Infolinia organizacji BrakeCare **0845 603 8570**

10 Notatki

Infolinia organizacji BrakeCare **0845 603 8570**

Notatki 11

Infolinia organizacji BrakeCare **0845 603 8570**

12   Notatki

Infolinia organizacji BrakeCare **0845 603 8570**

**Co dzieje się
teraz?**

Co dzieje się teraz?

Co dzieje się teraz?

Co dzieje się z ciałem zmarłej osoby

Widok ciała osoby zmarłej	13
Sekcja zwłok	14
Zwrot przedmiotów osobistego użytku zmarłego	16

Co się wydarzyło podczas wypadku

Odwiedziny miejsca wypadku	17
Jak zginęła bliska osoba?	17
Jak doszło do wypadku?	18
Co dzieje się z pojazdem uczestniczącym w wypadku?	18

Oddanie narządów lub tkanki

Nie wszyscy biorą pod uwagę możliwość oddania narządów zmarłego do przeszczepu. Oddanie narządów lub tkanki dla uratowania innego życia jest możliwe, nawet jeśli dawca zmarł tragicznie w wyniku wypadku na drodze, a nie w szpitalu. Osoby, które chciałyby na ten temat z kimś porozmawiać, a z którymi personel medyczny nie podjął tego tematu, powinny zadzwonić do najbliższego szpitala i poprosić o koordynatora transplantacji. Należy to zrobić w ciągu ośmiu godzin od zgonu (ale nie później niż po 24 godzinach od wypadku). Jeżeli zmarły wyraził za życia wolę oddania narządów, personel medyczny ma obowiązek postarać się, aby jego życzenie to uwzględnić, uprzedzając o tym, w miarę możliwości, najbliższą rodzinę zmarłego. W przypadku braku jawnie wyrażonej woli zmarłego, pobranie narządów możliwe jest dopiero po szczegółowym zapoznaniu się z poglądami najbliższej rodziny zmarłego. W niemal wszystkich przypadkach oddanie narządów lub tkanki wymaga zgody prokuratora, który prowadzi dochodzenie w sprawie zgonów nagłych (zob. str. 33). Zgoda ta jest zwykle udzielana. Narządy i tkanki powinny być pobierane z zachowaniem ostrożności. Rodzina zmarłego może, jeśli sobie tego życzy, obejrzeć zwłoki po pobraniu narządów.

Widok ciała osoby zmarłej

Zwłoki zmarłej osoby przewożone są do kostnicy przyszpitalnej lub miejskiej.

Nie wszyscy decydują się na obejrzenie zwłok bliskiej osoby. Osobom, które nie widziały zmarłego w miejscu wypadku lub w szpitalu, w podjęciu decyzji może pomóc rozmowa z funkcjonariuszem policji lub personelem szpitala na temat obrażeń poniesionych przez zmarłego oraz wyglądu ciała.

Zdarza się, że na ciałach osób zmarłych w wyniku wypadku nie ma widocznych śladów, ponieważ doznały one wyłącznie obrażeń wewnętrznych. W innych przypadkach ciała mogą być bardzo okaleczone. W przypadku ciężkich obrażeń personel medyczny może przykryć najbardziej uszkodzone miejsca. Przed obejrzeniem ciała rodzina zmarłego może zapytać, które części zwłok będą przykryte. Czasami obrażenia są bardzo rozległe. Zdarza się też, że zmieniona jest barwa ciała, na skutek krwotoku wewnętrznego lub wystąpienia sińców.

Niektórzy chcą zobaczyć ciało zmarłej osoby, aby się z nią pożegnać. Inni z kolei wolą zapamiętać ukochaną osobę taką, jaką była za życia. Decyzja należy wyłącznie do osoby osieroconej i nie trzeba jej podejmować natychmiast.

Dotykanie ciała

Osoby, które zdecydowały się na obejrzenie ciała zmarłego, mogą chcieć je dotknąć. Należy jednak najpierw porozmawiać o tym z funkcjonariuszem policji lub pracownikiem służby zdrowia. Czasami ciała osób zmarłych w wyniku wypadku drogowego są bardzo uszkodzone; zdarza się też, że nie można ich dotykać ze względu na toczące się dochodzenie. Warto pamiętać, że zwłoki są zimne w dotyku.

Identyfikacja zwłok

W niektórych przypadkach konieczne jest rozpoznanie zmarłego przez członka rodziny. Policja może poprosić o zidentyfikowanie zmarłego lub o potwierdzenie jego tożsamości na podstawie przedmiotów osobistego użytku. Osoby, które wolałyby nie oglądać ciała zmarłego, ale które zostały poproszone o rozpoznanie zwłok, powinny dowiedzieć się, czy ktoś mógłby je w tym zastąpić. Istnieje również możliwość identyfikacji zwłok przez łącze wideo.

Sekcja zwłok

W przypadku osób, które poniosły śmierć w wyniku wypadku drogowego konieczne jest przeprowadzenie sekcji zwłok, czyli badania mającego na celu ustalenie przyczyn śmierci. Sekcję zwłok przeprowadza lekarz sądowy (patolog).

Sekcja zwłok wykonywana jest na zlecenie prokuratora (zob. str. 33). Prokurator zajmuje się prowadzeniem odchodzenia w sprawie wszystkich zgonów nagłych.

W niemal wszystkich przypadkach zgonów na drodze prokurator zarządza sekcję sądowo-lekarską polegającą na oględzinach zewnętrznych i wewnętrznych (tj. otwarciu) zwłok. Po sekcji zwłoki zostają zamknięte. Osoby, które ze względów religijnych lub innych nie życzą sobie przeprowadzania otwarcia zwłok lub mają zastrzeżenia co do sposobu przeprowadzania sekcji, powinny poinformować o tym prokuratora.

Więcej na temat urzędu prokuratora można przeczytać na stronie 33. Informacji na temat tego, jak można się skontaktować z prokuratorem udziela funkcjonariusz policji.

Obecność przedstawiciela rodziny osoby zmarłej podczas sekcji i powtórna sekcja zwłok

Rodzina zmarłego ma prawo zażądać, aby podczas sekcji zwłok reprezentował ją lekarz (np. GP lub lekarz sądowy). W niektórych przypadkach możliwe jest także przeprowadzenie drugiej sekcji zwłok na życzenie rodziny, przez wybranego przez nią lekarza medycyny sądowej (patologa).

Porady w tej sprawie można zasięgnąć u adwokata (zob. str. 24). Można także porozmawiać na ten temat z personelem medycznym.

W przypadku postawienia zarzutów karnych adwokat sprawcy wypadku może zażądać przeprowadzenia powtórnej sekcji zwłok. Taka sekcja rzadko kiedy ma miejsce, ale może spowodować opóźnienie pochówku (zob. str. 22).

Pobieranie wycinków tkanek lub narządów

Podczas sekcji zwłok zwykle pobierane są niewielkie wycinki tkanek o grubości niecałych 6 mm, które zatapiane są w kostkach parafinowych. Z kostek pobiera się następnie bardzo małe próbki tkanek (cieńsze od włosa ludzkiego) i umieszcza na szkiełkach, a następnie bada pod mikroskopem w celu ustalenia przyczyn zgonu. Wycinki pobrane podczas sekcji zwłok włączane są do dokumentacji medycznej zmarłego. Czasami personel medyczny wyraża życzenie zachowania wycinków lub narządów do celów badawczych, edukacyjnych lub szkoleniowych. Możliwe jest to wyłącznie za wyrażoną za życia zgodą zmarłego (w przypadku osób dorosłych) lub za zgodą jego najbliższego krewnego. W rzadkich przypadkach prokurator wydaje ciało do pochówku lub kremacji, ale nakazuje zatrzymanie narządów lub tkanek na czas dochodzenia. W takim przypadku najbliższy krewny zmarłego zostaje o tym poinformowany. Pochówek można opóźnić do czasu zakończenia dochodzenia. Przepisy dotyczące zachowania narządów i tkanek objaśnia szkocka ustawa z roku 2006 o tkankach ludzkich (*Human Tissue (Scotland) Act*). Więcej informacji na temat przepisów prawnych lub toczącego się postępowania można otrzymać od prokuratora lub lekarza medycyny sądowej (patologa).

Opóźnienia w wydaniu zwłok do pochówku

Pochówek może mieć miejsce dopiero po wydaniu zgody przez prokuratora. Osoby, które chciałyby dowiedzieć się, jak długo będzie trwało przeprowadzanie sekcji zwłok lub zgłosić obiekcje co do opóźnień w pochówku powinny porozmawiać z funkcjonariuszem policji lub z prokuratorem.

Protokół z sekcji zwłok

Na życzenie rodzina zmarłego może otrzymać do wglądu protokół z sekcji zwłok. Protokół jest udostępniany bezpłatnie. Prokurator może zlecić przesłanie protokołu do lekarza rodzinnego najbliższego krewnego osoby zmarłej, który będzie mógł wyjaśnić treść protokołu. Czasami protokół udostępniany jest dopiero po zakończeniu dochodzenia. Istnieje także możliwość rozmowy z lekarzem przeprowadzającym sekcję. Takie spotkanie zwykle odbywa się w prokuraturze.

W urzędzie prokuratora można otrzymać ulotki pt. *Post Mortem Examination* (poświęconą sekcji zwłok) i *What happens when a death is reported to a Procurator Fiscal* (informacje na temat tego, co się dzieje po zgłoszeniu śmierci do prokuratora).

Zwrot przedmiotów osobistego użytku i mienia zmarłego

Policja, szpital lub kostnica może być w posiadaniu przedmiotów osobistego użytku osoby zmarłej, takich jak torebka, odzież czy biżuteria. Rodzina osoby zmarłej ma prawo zapytać się o rodzaj znajdujących się ich w posiadaniu przedmiotów i poprosić o zwrot wszystkich lub tylko wybranych rzeczy.

Przedmioty osobistego użytku, a w szczególności odzież, często ulegają zniszczeniu w wypadkach. Przed podjęciem decyzji o ich odbiorze warto zapytać o stan tych przedmiotów.

Jeżeli na przykład odzież jest bardzo zniszczona, można poprosić o jej zwrot w obecnym stanie lub o jej wyczyszczenie. Niektórzy nie życzą sobie, aby odzież zmarłej była czyszczona, ponieważ utrzymuje się na niej czasem zapach bliskiej osoby. Zdarza się jednak, że ubranie zmarłego jest bardzo zniszczone i w takiej sytuacji warto poprosić o jego wyczyszczenie. Można też zrezygnować z jego odbioru.

Jeżeli bliski zginął w samochodzie, można poprosić policję o sprawdzenie, czy w pojeździe nie pozostały jakieś przedmioty osobistego użytku (na przykład w bagażniku lub schowku) i poprosić o ich zwrot.

Czasami przedmioty osobistego użytku znajdują się przejściowo w pieczy prokuratora (zob. str. 33), ponieważ mogą być użyte jako materiał dowodowy w sprawie. Zwykle zostają one zwrócone po zakończeniu procesu karnego. Osoby, które chciałyby otrzymać te przedmioty wcześniej powinny zwrócić się z tym do osoby kontaktowej w policji, która wystąpi w ich imieniu z wnioskiem do prokuratora. Czasem istnieje możliwość zwrócenia materiału dowodowego rodzinie po jego uprzednim sfotografowaniu.

Odwiedziny miejsca wypadku

Rodzina zmarłego, która nie uczestniczyła w wypadku, może chcieć odwiedzić miejsce zdarzenia i złożyć tam kwiaty lub kartki (więcej na temat kwiatów i innych oznak pamięci przy drogach piszemy na str. 31).

O dokładne miejsce wypadku można zapytać funkcjonariusza policji, który może także towarzyszyć rodzinie podczas odwiedzin i zapewnić jej bezpieczeństwo na drodze oraz odpowiedzieć na jej ewentualne pytania.

Jeżeli miejsce wypadku znajduje się w dużej odległości od miejsca zamieszkania rodziny zmarłego, warto poprosić kogoś o podwiezienie. Takie rozwiązanie warto wziąć pod uwagę, gdy nie jest się samemu w stanie prowadzić ze względu na szok, gdy nie posiada się własnego środka transportu lub gdy pojazd został uszkodzony na skutek wypadku.

Jak zginęła bliska osoba?

Osoby, które nie uczestniczyły w wypadku chcą czasem wiedzieć, jak zginął ich bliski, jakie leczenie otrzymał w miejscu wypadku lub szpitalu i czy był przytomny w trakcie udzielania mu pomocy medycznej.

Pomoc medyczna w miejscu wypadku

Czasami istnieje możliwość zorganizowania spotkania z osobami udzielającymi pomocy ofiarom wypadku, jak ratownikami medycznymi, strażakami czy osobami postronnymi, które udzieliły pierwszej pomocy. Funkcjonariusz policji może dowiedzieć się kto był obecny na miejscu wypadku i pomóc rodzinie zmarłego w skontaktowaniu się z tymi osobami lub porozmawiać z nimi w jej imieniu.

Pomoc medyczna w szpitalu

Jeżeli zmarła osoba otrzymała pomoc medyczną w szpitalu, można poprosić o rozmowę z lekarzem, który tej pomocy udzielał. Można także zwrócić się do swojego lekarza rodzinnego o zasięgnięcie informacji na temat zastosowanego leczenia i o jego objaśnienie. Za opłatą można także otrzymać kopię raportu medycznego sporządzonego w szpitalu. O objaśnienie raportu można poprosić lekarza w szpitalu lub swojego lekarza rodzinnego.

Dlaczego doszło do wypadku?

Bliscy ofiar często chcą natychmiast wiedzieć, jak doszło do wypadku. Jeżeli do wypadku doszło z winy innego kierowcy, osoby osierocone chcą wiedzieć, jakie są konsekwencje prawne dla sprawcy i jak długo trwać będzie postępowanie w sprawie. Policja przeprowadza dochodzenie pod nadzorem prokuratora (zob. str. 33).

Na dowolnym etapie dochodzenia można zwracać się z pytaniami do prokuratora lub policji. Nie na wszystkie pytania będą oni mogli jednak odpowiedzieć (niektóre informacje mogą być ujawniane dopiero po zakończeniu dochodzenia), ale w miarę możliwości będą starali się udzielić jak najbardziej wyczerpujących informacji.

Co dzieje się z pojazdem uczestniczącym w wypadku?

Pojazd, którym podróżowała zmarła osoba (np. samochód, motocykl lub rower) oraz inne pojazdy uczestniczące w wypadku muszą zostać zbadane przez policję.

Policja bada pojazdy uczestniczące w wypadku ze skutkiem śmiertelnym celem ustalenia, czy przyczyną wypadku była usterka techniczna oraz uzyskania informacji na temat przebiegu zdarzenia.

Pojazdy pozostają do dyspozycji policji do czasu zakończenia dochodzenia i ewentualnego postępowania karnego. Czasami, aby możliwe było ustalenie przyczyn wypadku, konieczne jest rozłożenie pojazdu na części.

Funkcjonariusz policji może udzielić rodzinie zmarłego informacji na temat tego, gdzie znajduje się pojazd i jakim badaniom jest poddawany. Zazwyczaj możliwe jest też obejrzenie pojazdu.

Za dodatkową opłatą możliwe jest zlecenie niezależnego badania pojazdu, jeżeli rodzina zmarłego lub jej adwokat (zob. str. 24) uzna to za konieczne. Należy o tym poinformować funkcjonariusza policji. Spis biegłych badających przyczyny wypadków znaleźć można na stronie www.itai.org.

Sprawy praktyczne

Sprawy praktyczne

Sprawy praktyczne

Zawiadamianie o śmierci

Rejestracja zgonu	19
Informowanie towarzystwa ubezpieczeń komunikacyjnych	19
Kogo należy powiadomić o zgonie	20
Wstrzymanie korespondencji	21

Pogrzeb

Organizacja pogrzebu	22
Koszty pogrzebu	22
Zawiadamianie o pogrzebie	23
Jak znaleźć zakład pogrzebowy	23

Sprawy prawne

Odszkodowanie	24
Testament	24
Kancelarie odszkodowawcze	25

Sprawy finansowe

Świadczenia i zasiłki	26
Długi	27

Zainteresowanie środków masowego przekazu

Oświadczenia policji dla środków masowego przekazu	28
Zdjęcie zmarłego	28
Gdy z rodziną zmarłego kontaktują się dziennikarze	29
Rozmowy z dziennikarzami	29
Składanie skarg na środki masowego przekazu	30

Oznaki pamięci o ofiarach wypadków drogowych 31

Wypadek za granicą

Pomoc ze strony urzędników konsularnych za granicą	32
Koszt pogrzebu za granicą lub sprowadzenie zwłok do Wielkiej Brytanii	32

Rejestracja zgonu

Wszystkie zgony mające miejsce w Szkocji muszą być zarejestrowane w urzędzie stanu cywilnego. Rejestracji dokonuje kierownik urzędu (ang. *registrar*). Zgon należy zarejestrować w przeciągu 8 dni.

Zgon można zarejestrować w dowolnym urzędzie stanu cywilnego w Szkocji. Dane kontaktowe najbliższego urzędu można otrzymać od policji, urzędu gminy lub urzędu pocztowego.

Kierownik urzędu stanu cywilnego udziela informacji na temat dokumentów potrzebnych do zarejestrowania zgonu i wydaje świadectwo zgonu (ang. *Certificate of Registration of Death*). Można poprosić o wydanie bezpłatnego skróconego odpisu świadectwa zgonu (ang. *abbreviated certificate*) lub płatnego odpisu pełnego świadectwa zgonu, który może być potrzebny przy załatwianiu takich spraw jak zamknięcie konta w banku. W przypadku planowanej kremacji kierownik urzędu stanu cywilnego wydaje osobny formularz zezwalający na kremację. Pochówek może odbyć się przed rejestracją zgonu i nie wymaga specjalnego zezwolenia.

Więcej informacji na temat rejestrowania zgonów znaleźć można w broszurze pt. *What to do after a death in Scotland – practical advice for times of bereavement*. Broszurę można otrzymać pod numerem telefonu ministerstwa sprawiedliwości (Scottish Government Justice Department) 0131 244 2193 lub pobrać ze strony internetowej www.scotland.gov.uk (w części „Publications”).

Informowanie towarzystwa ubezpieczeń komunikacyjnych

Jeżeli osoba zmarła była kierowcą pojazdu, wówczas należy o śmierci zawiadomić towarzystwo ubezpieczeniowe. Dodatkowe informacje, jakich towarzystwo ubezpieczeniowe może zażądać (np. dane drugiego kierowcy uczestniczącego w wypadku) można otrzymać od policji.

Nie ma konieczności informowania firmy ubezpieczeniowej o szczegółach wypadku, ponieważ stanowi to przedmiot dochodzenia policji (zob. str. 36). Towarzystwo ubezpieczeniowe może zaoferować usługi adwokata. Decyzja o wyborze adwokata należy do rodziny zmarłego (zob. str. 24).

Niezależnie od tego, czy zmarła osoba prowadziła pojazd, warto zasięgnąć porady adwokata. Rodzinie zmarłego może należeć się wysokie odszkodowanie od towarzystwa ubezpieczeniowego kierowcy, który przyczynił się do wypadku (zob. str. 24 i 68).

Kogo należy powiadomić o zgonie

Oprócz krewnych i przyjaciół zmarłego o śmierci należy także powiadomić inne osoby i urzędy. Można zawiadamiać je osobiście lub poprosić kogoś o zrobienie tego w naszym imieniu. Do osób i urzędów, które należy zawiadomić zalicza się:

- pracodawcę zmarłego (osobom zatrudnionym może przysługiwać urlop okolicznościowy lub wypoczynkowy; niektórzy pracodawcy i związki zawodowe prowadzą fundusze samopomocy (ang. *benevolent funds*), z których przyznawane są świadczenia dla rodzin zmarłych pracowników);
- uniwersytet, szkołę lub przedszkole (nauczyciele mogą zapewnić dodatkowe wsparcie dla osieroconego dziecka);
- towarzystwo ubezpieczeniowe, w którym zmarły posiadał ubezpieczenie na życie oraz fundusz emerytalny (im wcześniej instytucje te zostaną powiadomione, tym wcześniej będzie można wystąpić o wypłatę świadczenia);
- bank lub kasę oszczędnościową (ang. *building society*);
- bank udzielający kredytu hipotecznego lub innej pożyczki;
- właściciela wynajmowanego lokalu;
- wydział mieszkaniowy przy urzędzie miasta, jeżeli zmarła osoba zamieszkiwała lokal komunalny;
- • przedsiębiorstwa użyteczności publicznej (takie jak gazownia, elektrownia, urząd telekomunikacji) – zwłaszcza jeżeli zmarły mieszkał sam;
- urzędy ds. świadczeń socjalnych i zasiłków (zob. str. 26);
- urząd skarbowy HM Revenue and Customs (jeżeli zmarły był płatnikiem podatków);
- biuro paszportowe (jeżeli zmarły posiadał paszport);
- biuro rejestracji pojazdów DVLA (jeżeli zmarły posiadał prawo jazdy);
- kluby, do których należał zmarły.

Zawiadamanie o śmierci 21

Wstrzymanie korespondencji

Reklamy pocztowe adresowane do zmarłego czy telefony marketingowe mogą być bardzo przykre.

Aby zmniejszyć ilość nadchodzącej niepożądaney korespondencji, należy zarejestrować się w tzw. rejestrze osób zmarłych (*Bereavement Register*) na stronie www.the-bereavement-register.org.uk lub telefonicznie pod numerem 0870 600 7222. Rejestracja jest bezpłatna.

Aby wstrzymać niepożądane telefony, korespondencję czy fakсы, można też zarejestrować się bezpłatnie w następujących serwisach:

- Telephone Preference Service (0845 070 0707 lub www.tpsonline.org.uk)
- Mailing Preference Service (0845 703 4599 lub www.mpsonline.org.uk)
- Fax Preference Service (0845 0700 702 lub www.fpsonline.org.uk)

Rejestrację trzeba odnawiać co kilka lat.

Rejestracja w tych serwisach nie wyeliminuje wszystkich niepożądanych reklam, ale pozwoli znacznie zmniejszyć ilość nadchodzącej korespondencji i telefonów.

Organizacja pogrzebu

Organizacja pogrzebu wymaga podejmowania wielu decyzji, dotyczących m.in. miejsca i rodzaju pochówku (tj. pogrzebu tradycyjnego lub kremacji), przemów podczas uroczystości, zaproszonych osób itd.

W przygotowaniach należy uwzględnić wolę zmarłego wyrażoną w testamencie (zob. str. 24). Pod uwagę powinno się też wziąć życzenia innych bliskich osób.

Podejmowanie decyzji w tych ciężkich chwilach jest często bardzo trudne. Pomóc w tym mogą pracownicy zakładu pogrzebowego lub duchowni.

Koszty pogrzebu

Należy zachować wszystkie kwity za wydatki związane z pogrzebem na wypadek, gdyby istniała możliwość otrzymania ich zwrotu. O zwrot kosztów pogrzebu można się ubiegać w następujących przypadkach:

- gdy stwierdzona została wina sprawcy wypadku (w ramach odszkodowania, zob. str. 68);
- jeżeli najbliższy krewny zmarłego ma niskie dochody (w urzędzie ds. świadczeń można dowiedzieć się, czy rodzinie przysługuje pomoc od rządu na pokrycie kosztów pogrzebu. Informacje można także znaleźć pod adresem www.jobcentreplus.gov.uk);
- gdy zmarła osoba dorosła. Niektóre osoby należą do funduszy gwarantujących zwrot kosztów pogrzebu. Mogą to być plany pogrzebowe stanowiące część pakietu świadczeń pracowniczych, plany emerytalne lub ubezpieczeniowe. Niektórzy za życia opłacają koszty pochówku w ramach planu pogrzebowego wykupionego w zakładzie pogrzebowym.

Zawiadamianie o pogrzebie

W krajowej lub lokalnej prasie można zamieścić informację o terminie i miejscu pogrzebu. W tym celu wystarczy zadzwonić do redakcji danej gazety (lub poprosić kogoś o zrobienie tego w naszym imieniu).

Jak znaleźć zakład pogrzebowy

Decydując się na skorzystanie z usług zakładu pogrzebowego, warto wybrać firmę należącą do jednego z krajowych stowarzyszeń i działającą zgodnie z zasadami kodeksu dobrej praktyki. Następujące stowarzyszenia zrzeszające firmy świadczące usługi pogrzebowe zamieszczają listę swoich członków w Internecie. Informacje można także otrzymać telefonicznie:

- National Association of Funeral Directors, www.nafd.org.uk, tel.: 0845 230 1343
- National Society of Allied and Independent Funeral Directors, www.saif.org.uk, tel.: 0845 230 6777

Odszkodowanie

W niektórych przypadkach możliwe jest dochodzenie znacznego odszkodowania od ubezpieczyciela sprawcy wypadku. Uzyskanie odszkodowania może być czasem możliwe nawet w przypadku niepociągnięcia nikogo do odpowiedzialności.

Warto w związku z tym jak najszybciej skontaktować się z adwokatem specjalizującym się w roszczeniach z tytułu szkód osobowych (ang. *personal injury solicitor*). Można poprosić o bezpłatną konsultację. Im wcześniej wszczęte zostanie postępowanie w sprawie odszkodowania, tym większe szanse na jego otrzymanie. Często wnoszący roszczenie nie musi nawet opłacać honorarium prawników. Szczegółowe informacje na ten temat można otrzymać od adwokata.

Więcej informacji na temat odszkodowań, w tym na temat kancelarii adwokackich specjalizujących się w roszczeniach z tytułu szkód osobowych (tzw. kancelarii odszkodowawczych) można znaleźć na stronie 68.

Testament

Najbliższy krewny zmarłego (lub jego wyznaczony przedstawiciel) muszą ustalić, czy zmarły pozostawił po sobie testament. Kopie testamentu mogą być przechowywane w banku lub u adwokata. Testament może być także zarejestrowany w urzędzie Registers of Scotland. Informacje w tej sprawie można otrzymać pod numerem 0845 6070 161. W testamencie wyznaczony zostaje wykonawca testamentu (ang. *executor*), czyli osoba zarządzająca majątkiem (tj. mieniem) zmarłego. Testament zawiera także polecenia dotyczące rozporządzenia majątkiem.

Sprawy związane z testamentem mogą być skomplikowane. Zdarza się, że zmarły nie pozostawia testamentu. We wszystkich sprawach związanych z testamentem - lub jego brakiem - należy zwracać się do adwokata. Informacji na temat adwokatów specjalizujących się w sprawach testamentowych w Szkocji udziela Society of Trust and Estate Practitioners (www.step.org lub 020 7838 4885). Spis adwokatów można także otrzymać w Towarzystwie Prawniczym Szkocji (*Law Society of Scotland*) (zob. str. 68).

Osoby o niskich dochodach pragnące zasięgnąć porady prawnej powinny skontaktować się z miejscowym centrum porad prawnych (*Law Centre*), udzielającym bezpłatnych i niezależnych porad. Dane kontaktowe najbliższego biura znaleźć można na stronie www.govanlc.com/salc.

Kancelarie odszkodowawcze

Radzimy korzystać z usług specjalistycznych kancelarii odszkodowawczych. Adwokat, z którego usług korzystaliśmy przy innej okazji (np. przy zakupie nieruchomości) może nie być najlepszym źródłem pomocy w sprawach testamentowych czy odszkodowaniowych. Czasem trudno jest znaleźć specjalistyczną kancelarię w miejscu zamieszkania. Większość spraw można jednak załatwić przez telefon i pocztą elektroniczną.

Zdarza się, że osoby osierocone w wyniku wypadku drogowego unikają dalszych lub częstych podróży ze względu na szok po wypadku lub strach przed jazdą samochodem. Warto o tym powiedzieć adwokatowi. Niektórzy adwokaci odwiedzają swoich klientów w domu.

Świadczenia i zasiłki

Niektórym osobom osieroconym w wyniku wypadku drogowego mogą przysługiwać zasiłki. O świadczenia mogą się ubiegać między innymi partnerzy zmarłych osób lub osoby o niskich dochodach samotnie wychowujące dziecko.

Aby dowiedzieć się, czy jest się uprawnionym do świadczeń, należy jak najszybciej skontaktować się z najbliższym urzędem świadczeń socjalnych (ang. *benefits office*). Pod numerem infolinii ds. świadczeń socjalnych (0800 882200) można otrzymać dane kontaktowe najbliższego urzędu. Informacje na temat zasiłków znaleźć można także na stronie www.jobcentreplus.gov.uk. Bezpłatnych porad udziela również biuro porad obywatelskich (Citizens' Advice Bureau, zob. str. 87).

Jeżeli zmarły pobierał świadczenia (np. emeryturę państwową) lub jeżeli osoba osierocona otrzymywała je na zmarłego (np. zasiłek na dziecko), należy zawiadomić urząd świadczeń socjalnych o śmierci i zwrócić książeczki świadczeń (ang. *benefit books*). Kierownik urzędu stanu cywilnego (dokonujący rejestracji zgonu) może wydać certyfikat do wypełnienia i przedłożenia przy zwrocie książeczek.

Szkockie ministerstwo pracy i emerytur (*Department for Work and Pensions*) opublikowało informator na temat zasiłków, jakie mogą przysługiwać po śmierci bliskiej osoby, zatytułowany *D49S - What to do after a death in Scotland: social security supplement (January 2005)*. Broszurę można otrzymać w miejscowym urzędzie świadczeń socjalnych lub pobrać ze strony www.dwp.gov.uk.

Długi

Osieroczone osoby często obawiają się, że nie poradzą sobie z długami lub sprawami finansowymi. W przypadku trudności ze spłatami rat pożyczek (np. za karty kredytowe lub kredyt mieszkaniowy) lub płaceniu rachunków (np. czynszu) warto uprzedzić o tym daną instytucję, zanim zaczną się zalegać z płatnościami.

Szanse na anulowanie długu są niewielkie, ale możliwe jest uzyskanie krótkiej przerwy w spłatach lub spłacanie samych odsetków przez kilka miesięcy.

Nie należy ignorować nadchodzących rachunków. Długi same z siebie nie znikają. Niespłacanie długów może grozić skierowaniem sprawy do sądu. Zaciągając pożyczkę należy sprawdzić wysokość oprocentowania, aby uniknąć późniejszych problemów ze spłacaniem rat.

Osoby w trudnej sytuacji finansowej powinny zwrócić się o bezpłatną poradę do biur porad obywatelskich (Citizens' Advice Bureau, zob. str. 87).

Zainteresowanie środków masowego przekazu

Wypadki drogowe i sprawy sądowe często budzą duże zainteresowanie mediów. Osoba kontaktowa z policji może:

- pomagać i doradzać rodzinie zmarłego w okresie zwiększonego zainteresowania mediów;
- chronić rodzinę zmarłego przed niepożądanym zainteresowaniem ze strony dziennikarzy;
- uprzedzać o informacjach dla prasy wydawanych przez policję.

Zasady dobrej praktyki przedstawione zostały w podręczniku *Road Death Investigation Manual* opublikowanym przez Association of Chief Police Officers in Scotland (zob. str. 1).

Oświadczenia policji dla środków masowego przekazu

Policja często udziela środkom masowego przekazu informacji na temat wypadku lub werdyktu wydanego przez sąd. Istnieje też możliwość przedstawienia oświadczenia rodziny ofiary. Oświadczeniu może towarzyszyć zdjęcie osoby zmarłej. W tej sprawie należy zwrócić się do osoby kontaktowej w policji.

Zdjęcie zmarłego

Dziennikarze czasem proszą rodzinę ofiary o zdjęcie zmarłego. Warto w takiej sytuacji zastanowić się nad wizerunkiem bliskiej osoby, jaki chciałoby się zaprezentować i utrwalić w pamięci. Funkcjonariusz policji może pomóc w zmodyfikowaniu istniejącego zdjęcia, na przykład przez wycięcie fragmentu grupowej fotografii.

Jeśli zdjęcie ma dużą wartość sentymentalną, policja może je skopiować i zwrócić oryginał.

W rzadkich wypadkach rodziny zmarłych tragicznie osób decydują się na udostępnienie mediom zdjęć ciała bliskiej osoby lub fotografii wykonanych w szpitalu tuż przed śmiercią. W ten sposób chcą zaapelować do świadków lub zwrócić uwagę społeczeństwa na tragiczne skutki wypadków na drodze. Nie jest to powszechnie praktykowane, ale osoby, które chciałyby takie fotografie opublikować, powinny porozmawiać o tym z osobą kontaktową z policji.

Można poprosić dziennikarzy o wyłącznie jednorazowe wykorzystanie zdjęcia do określonego celu i o dodanie komentarza napisanego przez rodzinę zmarłego. Zdjęcie można udostępnić tylko jednemu dziennikarzowi lub większej liczbie przedstawicieli mediów.

Gdy z rodziną zmarłego kontaktują się dziennikarze

Zdarza się, że dziennikarze wydzwanają do rodziny ofiary wypadku, koczują pod jej domem, lub zaczepiają w sądzie. Mogą domagać się wywiadu z rodziną lub jej sfotografowania.

Wyłącznie od bliskich ofiary zależy, czy życzą sobie rozmawiać z dziennikarzami. Rodzina zmarłego nie ma takiego obowiązku. Członkowie rodziny ofiary nie mogą jednak zabronić dziennikarzom publikowania ich nazwisk i miejsca zamieszkania.

Niektóre osoby osierocone w wyniku wypadku drogowego decydują się na rozmowy z przedstawicielami środków masowego przekazu po to, aby zwiększyć świadomość bezpieczeństwa drogowego. Zdarza się, że nagłośnienie wypadku w mediach pomaga w znalezieniu świadków zdarzenia. Inni, z powodów natury osobistej, nie decydują się na kontakty z mediami.

Osoby, które nie życzą sobie kontaktów z mediami, powinny powiedzieć o tym funkcjonariuszowi policji, który będzie mógł w ich imieniu odpowiedzieć na pytania dziennikarzy.

Rozmowy z dziennikarzami

Rozmowy na temat osobistych odczuć z osobami obcymi, jakimi są dziennikarze, mogą być bardzo trudne. Osoby, które zdecydują się na taką rozmowę, powinny zastanowić się wcześniej nad pytaniami, jakie dziennikarz może zadawać i nad odpowiedziami.

Osoby, które nie życzą sobie bezpośredniej rozmowy, mogą przygotować pisemne oświadczenie. O pomoc w sporządzeniu oświadczenia można poprosić funkcjonariusza policji lub adwokata.

Warto także zapytać funkcjonariusza policji lub adwokata o to, czy powinno się czegoś unikać w swoich wypowiedziach. W przypadku gdy śmierć nastąpiła z winy innej osoby, nie wolno publicznie wypowiadać się na temat sprawcy wypadku w sposób mogący zaszkodzić dochodzeniu policji lub sprawie sądowej.

Składanie skarg na środki masowego przekazu

W przypadku nagannego zdaniem rodziny ofiary zachowania dziennikarza lub w przypadku publicznego przedstawienia niezgodnych z prawdą lub nieobiektywnych informacji można złożyć skargę do prasy, telewizji lub radia.

W przypadku prasy skargę należy skierować do redakcji lub wydawcy. Skargi na stacje telewizyjne lub radiowe należy kierować do dyrektora stacji. Środki masowego przekazu mogą zgodzić się na nadanie lub publikację przeprosin. Prasa może też zaproponować opublikowanie listu od rodziny ofiary.

Dziennikarze mają obowiązek przestrzegać krajowych kodeksów praktyki nakazujących poszanowanie prywatności i uczuć osób osieroconych:

- Kodeks praktyki komisji ds. skarg przeciw prasie (*Press Complaints Commission, PCC*) określa zasady postępowania dziennikarzy prasowych. Skargę na dziennikarza, który naruszył zasady kodeksu można złożyć odwiedzając stronę www.pcc.org.uk lub telefonicznie pod numerem 020 7831 0022.
- Kodeks praktyki brytyjskiego urzędu regulacji telekomunikacji (*Office of Communications*) określa zasady postępowania dziennikarzy telewizyjnych i radiowych. Skargę na dziennikarza radiowego lub telewizyjnego, który naruszył zasady kodeksu można złożyć odwiedzając stronę www.ofcom.org.uk lub telefonicznie pod numerem 020 7981 3000.

Osoby, które straciły bliskich w wyniku wypadku drogowego, często wyrażają chęć uczestniczenia w kampaniach promujących bezpieczeństwo na drogach. Na stronie 77 podajemy dane kontaktowe organizacji, które się tym zajmują.

Oznaki pamięci o ofiarach wypadków drogowych

Niektóre osierocone osoby dają wyraz swojej żałobie i smutkowi poprzez pozostawianie kwiatów lub innych oznak pamięci o zmarłym w miejscu wypadku.

Władze lokalne na ogół zezwalają na pozostawianie kwiatów lub kartek w miejscu zdarzenia. Możliwe jest także, za zgodą władz, umieszczenie przy drodze innych symboli upamiętniających tragedię, na przykład niedużych tablic pamiątkowych. Niektóre gminy nie zezwalają jednak na umieszczenie stałych symboli ani dużych tablic czy pomników; obowiązywać mogą też ograniczenia dotyczące czasu, przez jaki kwiaty mogą leżeć w miejscu wypadku. Osoby, które chciałyby umieścić tablicę lub inny stały symbol pamięci o tragicznie zmarłej osobie, powinny zwrócić się do władz gminy o pozwolenie.

Rodziny ofiar mogą także zwrócić się do funkcjonariusza policji lub jednej z organizacji pomocowych wymienionych na str. 17 żółtej broszury o skontaktowanie się w ich imieniu z władzami lokalnymi.

Można także poprosić funkcjonariusza policji o zebranie kartek pozostawionych w miejscu zdarzenia przez inne osoby i przekazanie ich rodzinie zmarłego.

Wypadek za granicą

Śmierć bliskiej osoby w wyniku wypadku drogowego za granicą stwarza dodatkowe trudności w postaci bariery językowej i odmiennego systemu prawnego. O pomoc w takiej sytuacji należy zwrócić się do urzędników konsularnych w ambasadach brytyjskich, wysokich komisjach (ang. *High Commissions*) i konsulatach, a także do wydziału konsularnego (*Consular Directorate*) przy ministerstwie spraw zagranicznych (*Foreign and Commonwealth Office, FCO*) w Londynie.

Osoby, które nie wiedzą, z kim powinny rozmawiać, mogą zadzwonić do FCO (lub poprosić o to funkcjonariusza policji) pod numer 020 7008 1500. Funkcjonariusz policji może rozmawiać z urzędnikami w imieniu rodziny.

Pomoc ze strony urzędników konsularnych za granicą

Urzędnicy konsularni pomagają rodzinom ofiar wypadków na kilka sposobów:

- udzielają pomocy w sprowadzeniu zwłok do Wielkiej Brytanii lub w zorganizowaniu pochówku lub kremacji w kraju, w którym doszło do wypadku;
- udzielają informacji na temat procedur, jakie muszą zostać dopełnione w kraju, w którym doszło do wypadku (takich jak sekcja zwłok czy dochodzenie policji);
- przekazują uwagi i życzenia rodziny, na przykład dotyczące przeprowadzania dochodzenia w sprawie wypadku lub zakresu dochodzenia;
- pomagają rodzinom w nawiązaniu kontaktu z odpowiednimi organizacjami pomocowymi.

Konsul brytyjski nie prowadzi dochodzenia w sprawie zgonów za granicą, ani nie udziela porad prawnych. Ze względu na dodatkowe utrudnienia warto zasięgnąć porady adwokata (zob. str. 24).

Koszt pogrzebu za granicą lub sprowadzenia zwłok do Wielkiej Brytanii

Konsul brytyjski nie pokrywa kosztów pogrzebu ani sprowadzenia zwłok do Wielkiej Brytanii. Istnieje czasem możliwość ubiegania się o zwrot tych kosztów w ramach odszkodowania (zob. str. 68) lub z tytułu ubezpieczenia (np. ubezpieczenia podróżnego). Warto dlatego zachowywać wszystkie kwity i dowody płatności.

Dochodzenie i
przedstawienie zarzutów

Dochodzenie i przedstawienie zarzutów

Dochodzenie i przedstawienie zarzutów

Prokurator

Spotkanie z prokuratorem	33
Jak się kontaktować z prokuratorem	34
Victim Information and Advice (wydział informacji dla ofiar przestępstw)	35

Dochodzenie policji

Zeznania naocznych świadków	36
Dowody fizyczne	36
Medyczny materiał dowodowy	36
Raport z dochodzenia powypadkowego	37
Przesłuchania wstępne	37

Przedstawienie zarzutów

Warunkowe zwolnienie za kaucją	39
Zmiana kwalifikacji prawnej czynu	40

Skutki prawne spowodowania śmierci na drodze

Spowodowanie śmierci w wyniku niebezpiecznej jazdy	41
Nieostrożna jazda	42
Spowodowanie śmierci w wyniku nieostrożnej jazdy pod wpływem alkoholu lub narkotyków	43
Morderstwo i nieumyślne zabójstwo	44
Spowodowanie śmierci w wyniku jazdy niesprawnym pojazdem	44
Zabójstwa dokonane przez osoby prawne i ustawa z roku 2007 o zabójstwach dokonanych przez osoby prawne	45
Ucieczka z miejsca wypadku lub niezawiadomienie o wypadku	46
Kierowanie pojazdem nie mając do tego odpowiednich uprawnień	46
Kierowanie pojazdem pomimo orzeczonego przez sąd zakazu prowadzenia pojazdów	46
Prowadzenie pojazdu bez ubezpieczenia komunikacyjnego	47
Podżeganie	47
Nowe rodzaje przestępstw, jakie zostaną wprowadzone w roku 2008	48

Prokurator

Prokurator (ang. *Procurator Fiscal, PF*) odpowiada za prowadzenie dochodzenia w sprawie wszystkich zgonów nagłych. Prokurator jest prawnikiem zatrudnionym przez prokuraturę (ang. *Crown Office*) Zadaniem prokuratora jest:

- zarządzanie przeprowadzenia sekcji zwłok (zob. str. 14);
- nadzorowanie dochodzenia prowadzonego przez policję (zob. str. 36) i podejmowanie decyzji w sprawie wszczęcia postępowania karnego, czasem wspólnie z oskarżycielami prokuratury koronnej (ang. *Crown Counsel*) (zob. str. 38);
- uczestniczenie w podejmowaniu decyzji o przeprowadzeniu dochodzenia w sprawie wypadku ze skutkiem śmiertelnym (ang. *Fatal Accident Inquiry*) (zob. str. 62).

Po zapoznaniu się z treścią powypadkowego raportu policji (zob. str. 36), prokurator może podjąć decyzję o przesłuchaniu świadków i kontynuowaniu dochodzenia. Po szczegółowym zbadaniu okoliczności wypadku prokurator podejmuje decyzję o wszczęciu postępowania karnego.

Spotkanie z prokuratorem

W ciągu sześciu tygodni od zgonu prokurator powinien zaprosić najbliższego krewnego zmarłej osoby na spotkanie. Jest to okazja do porozmawiania na temat wszystkich interesujących rodzinę ofiary kwestii związanych z toczącym się postępowaniem.

Prokurator powinien także spotkać się z najbliższym krewnym zmarłej osoby po zakończeniu dochodzenia w sprawie wypadku. Spotkanie to odbywa się przed sporządzeniem przez prokuratora raportu zawierającego rekomendację co do postawienia zarzutów i kwalifikacji prawnej zarzutów. Podczas tego spotkania najbliższy krewny zmarłego może przedstawić swoje poglądy na temat zarzutów, jakie jego zdaniem powinny zostać postawione (rodzaje zarzutów omawiamy na str. 41) oraz na temat tego, czy przeprowadzone powinno zostać dochodzenie w sprawie wypadku ze skutkiem śmiertelnym (*Fatal Accident Inquiry*, zob. str. 62).

Prokurator sporządza następnie raport. Nie może on jednak ujawniać rodzinie zmarłego swoich rekomendacji co do zarzutów.

Po przedstawieniu zarzutów spowodowania śmierci na drodze lub po podjęciu decyzji o niewszczygnięciu postępowania karnego prokurator powinien spotkać się z najbliższym krewnym zmarłego w celu wyjaśnienia tej decyzji.

Podczas spotkań z prokuratorem krewnemu zmarłego może towarzyszyć przedstawiciel wydziału informacji dla ofiar przestępstw (Victim Information and Advice, zob. str. 35). Na spotkaniach może być także obecny inny członek rodziny lub znajomy (z wyjątkiem osób wezwanych w charakterze świadka) (zob. str. 50).

Wymóg dotyczący spotkania prokuratora z najbliższym krewnym zmarłego określa regulamin prokuratury koronnej (ang. *Crown Office and Procurator Fiscal Service's Book of Regulations*). Osoby, którym takich spotkań nie zaproponowano powinny skontaktować się z prokuratorem (zob. str. 65).

Jak się kontaktować z prokuratorem

Informacje na temat tego, w jaki sposób można się skontaktować z prokuratorem można otrzymać od funkcjonariusza policji. Dane kontaktowe prokuratora warto sobie zapisać w informatorze (zob. str. 1).

Urząd prokuratury opublikował szereg ulotek informacyjnych, w tym m.in. ulotkę zatytułowaną *What happens when a death is reported to the Procurator Fiscal and Criminal Proceedings and Fatal Accident Inquiries*. Tę i inne ulotki można pobrać ze strony internetowej prokuratury pod adresem: www.crownoffice.gov.uk.

Victim Information and Advice (wydział informacji dla ofiar przestępstw, VIA)

W przypadku możliwości wszczęcia postępowania karnego najbliższemu krewnemu ofiary przydzielony zostaje przedstawiciel wydziału informacji dla ofiar przestępstw (VIA). Jego zadaniem jest udzielanie informacji na temat przebiegu postępowania. VIA nie uczestniczy jednak w sprawach, które rozpatrywane będą w sądzie rejonowym (ang. *District Court*).

VIA to wydział informacyjny przy prokuraturze. Przedstawiciel VIA ma bezpośredni dostęp do informacji na temat toczącego się postępowania.

Osoby, którym bezpośrednio po wypadku przydzielony został funkcjonariusz ds. kontaktów z rodzinami (FLO; zob. str. 1) zapraszane są na spotkanie z przedstawicielem VIA, który przejmuje odpowiedzialność za bieżące informowanie rodziny. FLO następnie wycofuje się ze sprawy.

Osoby, którym nie przydzielono FLO, zapoznaje z przedstawicielem VIA inny funkcjonariusz policji lub prokurator.

Rola przedstawiciela VIA polega na:

- udzielaniu rodzinie ofiary informacji na temat przebiegu postępowania karnego;
- udzielaniu informacji na temat przebiegu danej sprawy;
- udzielaniu pomocy do czasu zakończenia sprawy, włącznie z apelacjami;
- skierowywaniu, za zgodą osób zainteresowanych, do lokalnych i krajowych organizacji pomocowych;
- organizowaniu wizyt zapoznawczych w budynku sądu przed rozprawą.

Zdarza się, że krewnemu zmarłego nie zostaje przydzielony przedstawiciel VIA. Dzieje się tak na przykład w przypadku gdy VIA już udziela pomocy innemu bliskiemu krewnemu ofiary. Aby dowiedzieć się, czy danej osobie przysługuje pomoc VIA, należy zadzwonić pod numer 0844 561 4123. Nawet jeżeli VIA nie może danej osobie udzielić pomocy, może skierować ją do innych organizacji. Więcej informacji na temat VIA można znaleźć odwiedzając stronę www.copfs.gov.uk i klikając na „victims of crime”.

Dochodzenie policji

Na zlecenie prokuratora policja przeprowadza dochodzenie w sprawie wypadku na drodze (zob. str. 33). Rola policji polega na ustaleniu okoliczności wypadku, zebraniu materiału dowodowego i przedstawieniu go prokuratorowi. Dochodzenie prowadzone przez policję może trwać kilka miesięcy.

Zeznania naocznych świadków

Osoby uczestniczące w wypadku, naoczni świadkowie zdarzenia oraz osoby, które widziały pojazdy przed kolizją lub po niej, mogą być wezwane do złożenia zeznań. Do składania zeznań mogą być także wezwane osoby nieuczestniczące w wypadku, ale posiadające informacje na temat tego, co w dniu zdarzenia robiła ofiara wypadku. Pozwala to policji na stworzenie wizerunku osoby zmarłej. Zeznania świadków są spisywane.

Dowody fizyczne

Funkcjonariusze policji lub pracownicy specjalistycznych firm zajmujących się dochodzeniami powypadkowymi starają się ustalić okoliczności zdarzenia i zebrać materiał dowodowy. W ramach dochodzenia powypadkowego wykonywane są zdjęcia i pomiary w miejscu zdarzenia. Miejsce wypadku jest filmowane na wideo, a pojazdy są poddawane dokładnemu badaniu.

Medyczny materiał dowodowy

Medycznego materiału dowodowego dostarczają ratownicy medyczni, którzy udzielali pomocy zmarłemu w miejscu wypadku i personel szpitala, a także lekarz sądowy przeprowadzający sekcję zwłok. Do medycznego materiału dowodowego włączane są również wyniki badań na obecność alkoholu i narkotyków w organizmie kierowcy.

Wypadki z udziałem osób podróżujących do miejsca pracy

Jeżeli osoba, która zginęła w wypadku, była w drodze do miejsca pracy, w dochodzenie może być zaangażowany urząd ds. nadzoru bezpieczeństwa i higieny pracy, Health and Safety Executive (HSE). Inspektorzy HSE starają się zidentyfikować niedociągnięcia ze strony pracodawcy w zakresie BHP. Dochodzenie zwykle prowadzone jest wspólnie z policją. Policja informuje rodzinę zmarłego o udziale HSE w dochodzeniu. HSE może wszcząć postępowanie wobec pracodawcy. Więcej na temat HSE przeczytać można na stronie www.hse.gov.uk.

Dochodzenia w sprawie wypadków na drodze ze skutkiem śmiertelnym regulowane są przez standardy przedstawione w podręczniku *Road Death Investigation Manual*, opublikowanym przez Association of Chief Police Officers in Scotland (zob. str. 1).

Raport z dochodzenia powypadkowego

Po zebraniu materiału dowodowego sporządzany jest raport, który następnie przedkładany jest do prokuratora. Raport zawiera zeznania świadków, zdjęcia z wypadku, mapy miejsca zdarzenia itd. Rodzinom ofiar nie przysługuje automatyczne prawo wglądu do raportu, ale istnieje możliwość otrzymania kopii raportu lub omówienia jego zawartości (zwykle po zakończeniu postępowania karnego). W tej sprawie należy zwrócić się do prokuratora. Warto najpierw dowiedzieć się, czy raport zawiera szczególnie przykre treści (np. zdjęcia z wypadku). Można poprosić o ich usunięcie z raportu przed zapoznaniem się z jego treścią.

W przypadku osób ubiegających się o odszkodowanie (zob. str. 68) adwokat reprezentujący najbliższego krewnego ofiary zwykle stara się jak najszybciej uzyskać streszczenie raportu. Streszczenie raportu zawiera jedynie ogólne omówienie zdarzenia i jego uczestników. Adwokat prowadzący sprawę o odszkodowanie może zażądać rozmowy z funkcjonariuszami policji prowadzącymi dochodzenie, a także udostępnienia dodatkowych dowodów zawartych w powypadkowym raporcie policji. Rozmowa z policją i uzyskanie dodatkowych materiałów możliwe jest jednak dopiero po zakończeniu postępowania karnego.

Przesłuchanie wstępne (ang. *precognition*)

Po otrzymaniu raportu policji prokurator podejmuje decyzję o przeprowadzeniu tak zwanych przesłuchań wstępnych świadków. Na podstawie tych przesłuchań prokurator podejmuje decyzję o wszczęciu postępowania karnego.

Osoby posiadające informacje istotne dla dochodzenia (np. świadkowie naoczni zdarzenia lub wydarzeń mających miejsce przed wypadkiem lub po nim) mogą zostać wezwane na przesłuchanie wstępne, które przeprowadza prokurator lub prawnik reprezentujący uczestnika zdarzenia. Nie należy odmawiać udziału w przesłuchaniu wstępnym. Zachowana zostaje poufność danych kontaktowych świadka – dane te nie mogą być przekazane osobie oskarżonej o czyn przestępczy. Podczas przesłuchania wstępnego świadkowi może towarzyszyć członek rodziny lub inna bliska osoba. Należy się o taką możliwość zapytać. Podczas przesłuchania nie może być obecny inny świadek. Osoba towarzysząca nie może brać udziału w przesłuchaniu. Można ubiegać się o zwrot kosztów (w uzasadnionej wysokości) związanych z udziałem w przesłuchaniu wstępnym.

Przedstawienie zarzutów

Jeżeli w wyniku dochodzenia prowadzonego przez policję stwierdzony zostanie czyn przestępczy, prokurator może zlecić policji postawienie zarzutów wobec osoby lub osób (a w niektórych przypadkach przedsiębiorstwa) będącymi sprawcami wypadku.

Celem postępowania karnego jest ustalenie, czy naruszone zostało prawo i ukaranie sprawcy. Wszczęcie postępowania karnego zależy od okoliczności zdarzenia oraz od tego, czy istnieją wystarczające dowody na to, że popełnione zostało przestępstwo. Czasami postawionych może być kilka zarzutów. Zdarza się też, że zarzuty nie zostają postawione.

Podejmując decyzję o wszczęciu postępowania karnego prokurator bierze pod uwagę obowiązujące prawo, materiał dowodowy oraz tzw. interes publiczny. Czyn musi być zakwalifikowany jako przestępstwo w prawie szkockim. Muszą też istnieć wystarczające dowody na to, że popełnione zostało przestępstwo.

Jeżeli w opinii prokuratora popełnione zostało poważne przestępstwo, prokurator musi przesłać raport z rekomendacją do zespołu oskarżycieli (ang. *Crown Counsel*). Oskarżyciele wydają postanowienie w sprawie rodzaju zarzutów, jakie powinny zostać postawione.

Warunkowe zwolnienie za kaucją

Osobę, której postawione zostają zarzuty, nazywa się oskarżonym (ang. *accused*). Oskarżonemu przedstawiony zostaje oficjalny dokument, zwany niekiedy „pозwem” lub „aktem oskarżenia” (ang. *complaint*, *petition* lub *indictment*) zawierający wyszczególnienie zarzutów i nakazujący stawienie się w sądzie.

Niektóre rodzaje zarzutów muszą być postawione w ściśle określonym terminie. Szczegółowych informacji na ten temat może udzielić policja lub prokurator.

Przedstawienie zarzutów 39

Oskarżony może zostać zatrzymany w areszcie lub zwolniony warunkowo za kaucją (do czasu rozprawy).

Oskarżony zostaje zwolniony za kaucją, o ile w opinii sądu nie istnieją uzasadnione obawy, że:

- oskarżony nie stawi się na rozprawę lub nie stawi się w sądzie w innym oznaczonym terminie;
- może dopuścić się czynu przestępczego po zwolnieniu za kaucją;
- może próbować wpływać na świadków;
- może przeszkadzać wymiarowi sprawiedliwości (na przykład poprzez ukrywanie się).

Osoby zwolnione za kaucją muszą stosować się do następujących warunków:

- obowiązek stawiennictwa w sądzie na wezwanie;
- nienaruszanie prawa;
- niepodjęcie prób wpływania na świadków i nieprzeszkadzanie wymiarowi sprawiedliwości;
- pozostawanie do dyspozycji sądu.

Nałożone mogą być także warunki specjalne, jak na przykład oznaczenie miejsca zamieszkania oskarżonego lub zakaz przebywania w pobliżu rodziny ofiary lub jej miejsca zamieszkania. Oskarżony może być objęty dozorem elektronicznym.

Oskarżony może wystąpić o zwolnienie warunkowe za kaucją na dowolnym etapie postępowania, nawet jeżeli jego wcześniejszy wniosek został odrzucony.

Kierowca zwolniony warunkowo za kaucją może prowadzić pojazdy do czasu rozprawy. W zależności od rodzaju postawionych zarzutów może być orzeczony zakaz prowadzenia pojazdów. Decyzja o zatrzymaniu prawa jazdy należy do sądu.

40 Przedstawienie zarzutów

Oskarżony może wnieść odwołanie od decyzji odmownej w sprawie zwolnienia za kaucją. W przypadku odrzucenia odwołania oskarżony może zażądać rewizji decyzji, ale wyłącznie, gdy istnieją ku temu uzasadnione powody. W przypadku zgody sędziego na zwolnienie za kaucją, oskarżyciel może, w niektórych przypadkach, wnieść odwołanie od tej decyzji

W przypadku gdy zwolniony za kaucją oskarżony zachowuje się w sposób niepokojący rodzinę ofiary (na przykład gdy prowadzi pojazd w sposób niebezpieczny lub kontaktuje się z rodziną zmarłego i jej grozi) należy natychmiast poinformować o tym policję, VIA i prokuratora.

Przedstawiciel VIA informuje rodzinę ofiary o decyzjach w sprawie zwolnienia za kaucją.

W przypadku zatrzymania oskarżonego w areszcie rozprawa musi się rozpocząć w określonym terminie. Więcej informacji na ten temat można otrzymać od prokuratora.

Zmiana kwalifikacji prawnej czynu

Zdarza się, że po postawieniu przez prokuratora zarzutów ciężkiego przestępstwa, obrońcy wnoszą o zmianę kwalifikacji prawnej czynu na zarzuty mniejszej wagi. W takim wypadku mówi się o „negocjacjach w sprawie kwalifikacji prawnej czynu” (ang. *plea negotiation*). Zwykle ma to miejsce przed rozpoczęciem sprawy sądowej.

Prokurator może podtrzymać postawione zarzuty lub zadecydować o zmianie kwalifikacji prawnej czynu. Pod uwagę brane są obowiązujące przepisy, materiał dowodowy, interes publiczny, a także czynniki takie jak możliwość wezwania świadków.

Skutki prawne spowodowania śmierci na drodze

Na następujących stronach przedstawiamy rodzaje zarzutów, jakie mogą być postawione wobec osoby winnej spowodowania wypadku na drodze ze skutkiem śmiertelnym oraz maksymalne wymiary kary.

„Spowodowanie śmierci w wyniku niebezpiecznej jazdy” Część 1 ustawy z 1988 roku o ruchu drogowym z poprawkami wniesionymi na mocy części 1 ustawy z roku 1991 o ruchu drogowym (Road Traffic Act 1988 (as amended by the Road Traffic Act 1991, s.1))

Ustawa stwierdza co następuje: „Kto, prowadząc w sposób niebezpieczny pojazd z napędem mechanicznym na drodze lub w innym miejscu publicznym, powoduje śmierć innej osoby, popełnia przestępstwo”. Definicja niebezpiecznej jazdy (ang. *dangerous driving*) jest następująca: jest to a) sposób prowadzenia pojazdu znacznie poniżej standardu oczekiwanego od kompetentnego i ostrożnego kierowcy i b) sposób prowadzenia pojazdu, który z punktu widzenia kompetentnego i ostrożnego kierowcy byłby niebezpieczny. Za niebezpieczną jazdę uważa się także prowadzenie pojazdu w stanie, który, z punktu widzenia kompetentnego i ostrożnego kierowcy, nie zapewniałby bezpieczeństwa jazdy (na przykład z niesprawnymi hamulcami lub innymi elementami o krytycznym znaczeniu dla bezpieczeństwa pojazdu).

Sprawy o spowodowanie śmierci w wyniku niebezpiecznej jazdy są zwykle rozpatrywane w sądzie pierwszej instancji (ang. *High Court*), a w niektórych przypadkach także w sądzie okręgowym (ang. *Sheriff Court*). Maksymalny wymiar kary, jaki może orzec sąd pierwszej instancji wynosi 14 lat pozbawienia wolności, a w przypadku sądu okręgowego – 5 lat. Oba rodzaje sądów mogą orzekać grzywny o nieograniczonej wysokości. W przypadku osób skazanych za spowodowanie śmierci w wyniku niebezpiecznej jazdy sąd orzeka zakaz prowadzenia pojazdu przez co najmniej dwa lata oraz nalicza od 3 do 11 punktów karnych. Aby odzyskać prawo jazdy, skazany musi zdać poszerzony egzamin na prawo jazdy.

„Nieostrożna jazda” (często określana jako „jazda bez należytej ostrożności”) – (ang. *driving without due care and attention*); Część 3 ustawy z roku 1988 o ruchu drogowym

W prawie istnieje rozróżnienie między jazdą niebezpieczną (ang. *dangerous driving*) a jazdą nieostrożną (ang. *careless driving*). Za jazdę nieostrożną uważa się sposób prowadzenia pojazdu poniżej standardu oczekiwanego od kompetentnego i ostrożnego (a nie znacznie poniżej standardu oczekiwanego od kompetentnego i ostrożnego kierowcy, jak w przypadku zarzutu spowodowania śmierci w wyniku niebezpiecznej jazdy).

Ustawa stwierdza co następuje:

„Kto prowadzi pojazd z napędem mechanicznym na drodze lub w innym miejscu publicznym bez zachowania należytej ostrożności lub bez właściwego poszanowania innych użytkowników drogi lub miejsca publicznego, popełnia przestępstwo”.

Sprawy o nieostrożną jazdę rozpatrywane są w sądzie okręgowym bez udziału ławy przysięgłych. Maksymalny wymiar kary jest o wiele niższy niż w przypadku spowodowania śmierci w wyniku niebezpiecznej jazdy. Maksymalna wysokość grzywny wynosi 2,5 tys. funtów. W przypadku tego typu spraw nie orzeka się kary pozbawienia wolności. Kierowca otrzymuje od 3 do 9 punktów karnych. Sąd może także orzec zakaz prowadzenia pojazdów.

„Spowodowanie śmierci w wyniku nieostrożnej jazdy pod wpływem alkoholu lub narkotyków”

Część 3A ustawy z 1988 roku o ruchu drogowym z poprawkami wniesionymi na mocy części 3 ustawy z roku 1991 o ruchu drogowym

Ustawa stwierdza, co następuje: „Kto, prowadząc pojazd z napędem mechanicznym na drodze lub w innym miejscu publicznym bez zachowania należytej ostrożności lub bez poszanowania dla innych użytkowników drogi, powoduje śmierć innej osoby i kto w tym czasie jest niezdolny do prowadzenia pojazdu na skutek spożycia alkoholu lub innych środków odurzających lub kto spożył alkohol w ilościach przekraczających bezpieczne stężenie w wydychanym powietrzu, krwi lub moczu lub kto odmawia poddania się pobraniu próbki, popełnia przestępstwo”.

Kierowca popełnia przestępstwo, jeżeli stężenie alkoholu w jego organizmie przekracza dopuszczalny limit lub jeżeli odmawia on poddania się badaniu. Oznacza to, że policja nie musi wykazywać, że zdolność do prowadzenia pojazdu była upośledzona, a jedynie, że zawartość alkoholu w organizmie kierowcy przekraczała dozwolony limit.

Sprawy tego typu zwykle rozpatrywane są w sądzie pierwszej instancji, ale w niektórych przypadkach mogą być rozpatrywane także w sądzie okręgowym. Maksymalny wymiar kary, jaki może orzec sąd pierwszej instancji wynosi 14 lat pozbawienia wolności, a w przypadku sądu okręgowego – 5 lat. Oba rodzaje sądów mogą orzekać grzywny o nieograniczonej wysokości. W przypadku osób skazanych sąd obligatoryjnie orzeka zakaz prowadzenia pojazdu przez co najmniej dwa lata i nalicza od 3 do 11 punktów karnych. Aby odzyskać prawo jazdy, skazany musi zdać poszerzony egzamin na prawo jazdy.

Morderstwo i nieumyślne zabójstwo (ang. *culpable homicide*)

Kierowcy winnemu spowodowania wypadku ze skutkiem śmiertelnym mogą być postawione zarzuty nieumyślnego zabójstwa lub morderstwa. Morderstwem nazywamy umyślne działanie sprawcy mające na celu pozbawienie życia lub lekkomyślne działanie w złym zamiarze (ang. *wicked recklessness*). Zarzuty morderstwa mogą być postawione na przykład w przypadku gdy sprawca posłuży się pojazdem w celu pozbawienia życia. O nieumyślnym zabójstwie (ang. *culpable homicide*) mówimy w przypadku pozbawienia życia na skutek bezprawnego działania, ale bez zamiaru spowodowania śmierci lub bez lekkomyślnego działania w złym zamiarze.

Sprawy o morderstwo i nieumyślne zabójstwo rozpoznawane są w sądzie pierwszej instancji. Obligatoryjną karą za morderstwo jest dożywotnie pozbawienie wolności. W przypadku nieumyślnego zabójstwa możliwe są łagodniejsze wymiary kary, a dożywotnie pozbawienie wolności jest karą maksymalną.

Spowodowanie śmierci w wyniku jazdy niesprawnym pojazdem

W przypadku śmierci spowodowanej jazdą niesprawnym pojazdem (na przykład z niesprawnymi hamulcami lub kołami), kierowca, właściciel lub przedsiębiorstwo eksploatujące pojazd mogą być pociągnięci do odpowiedzialności karnej. Mogą być postawione zarzuty spowodowania śmierci w wyniku niebezpiecznej jazdy (zob. str. 41). Postawione mogą być zarzuty naruszenia przepisów dotyczących budowy i użytkowania pojazdów (ang. *Construction and Use Regulations*). Przepisy te określają wymogi dotyczące hamulców, kół, układu kierowniczego i innych części o krytycznym znaczeniu dla bezpieczeństwa pojazdu, w tym tachografów (urządzeń rejestrujących czas pracy kierowcy ciężarówki lub autobusu) oraz ograniczników prędkości (urządzeń ograniczających maksymalną prędkość ciężarówek i autobusów).

Ponadto właściciele przedsiębiorstw transportowych muszą posiadać specjalną licencję wydaną przez tzw komisarza ds. ruchu drogowego (ang. *traffic commissioner*). W przypadku naruszenia przepisów bezpieczeństwa licencja może zostać odebrana (zob. str. 83).

Sprawy o naruszenie przepisów dotyczących budowy i użytkowania pojazdów rozpatrywane są w sądzie okręgowym lub rejonowym (ang. *District Court*). Wysokość grzywny zależy od rodzaju przestępstwa. Maksymalna grzywna wynosi 5 tys. funtów. Sąd może także orzec zakaz prowadzenia przedsiębiorstwa przez skazanego.

Zabójstwa dokonane przez osoby prawne i ustawa z roku 2007 o zabójstwach dokonanych przez osoby prawne (*Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act 2007*)

Ustawa stwierdza co następuje: „Osoba prawna winna jest popełnienia przestępstwa, jeżeli sposób, w jaki jej działalność jest zorganizowana lub prowadzona:

- (a) powoduje śmierć innej osoby;
- (b) stanowi rażące naruszenie obowiązku zapewnienia pracownikowi bezpieczeństwa (ang. *duty of care*).

Obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa (*duty of care*) definiuje się w sposób następujący:

- (a) obowiązek przedsiębiorstwa wobec pracowników i innych osób wykonujących pracę lub świadczących usługi na jego rzecz;
- (b) obowiązek jako użytkownika pomieszczeń;
- (c) obowiązek związany z:
  - (i) dostarczaniem towarów i usług przez przedsiębiorstwo,
  - (ii) wykonywaniem przez przedsiębiorstwo prac budowlanych lub konserwacyjnych,
  - (iii) prowadzeniem przez przedsiębiorstwo innego rodzaju działalności o charakterze komercyjnym,
  - (iv) eksploatacją lub posiadaniem przez przedsiębiorstwo maszyn, pojazdów oraz innych urządzeń.

Sprawy tego typu rozpatrywane są w sądzie pierwszej instancji. Maksymalna wysokość grzywny jest nieograniczona. Sąd może także wydać nakaz usunięcia uchybień (zobowiązujący przedsiębiorstwo do podjęcia działań korygujących celem zapobieżenia naruszeniom przepisów BHP w przyszłości) oraz nakaz zobowiązujący przedsiębiorstwo do publicznego ogłoszenia szczegółów dotyczących popełnionego przestępstwa (ang. *publicity order*).

Ucieczka z miejsca wypadku lub niezawiadomienie o wypadku (tzw. *hit and run*) Część 170(2) i część 170(3) ustawy z roku 1988 o ruchu drogowym

Kierowca ma obowiązek zatrzymać się w miejscu wypadku i podać swoje dane personalne. W przypadku niezatrzymania się w miejscu kolizji kierowca ma obowiązek jak najszybciej powiadomić policję o wypadku.

Tego typu sprawy rozpatrywane są w sądzie okręgowym. Maksymalny wymiar kary wynosi 6 miesięcy pozbawienia wolności lub 5 tys. funtów grzywny (zastosowane mogą też być oba środki karne). Kierowca obligatoryjnie otrzymuje od 5 do 10 punktów karnych. Sąd może też orzec zakaz prowadzenia pojazdów.

Kierowanie pojazdem nie mając do tego odpowiednich uprawnień

Część 87(1) ustawy z roku 1988 o ruchu drogowym (z poprawkami wniesionymi na mocy części 17 ustawy z roku 1991 o ruchu drogowym)

Naruszenia tego dopuszcza się osoba, która prowadzi pojazd nie posiadając ważnego prawa jazdy lub nie przestrzegając warunków określonych w prawie jazdy.

Maksymalna grzywna w takim wypadku wynosi 1000 funtów. W niektórych wypadkach sąd może naliczyć od 3 do 6 punktów karnych lub orzec zakaz prowadzenia pojazdów.

Kierowanie pojazdem pomimo orzeczonego przez sąd zakazu prowadzenia pojazdów

Część 103 ustawy z roku 1988 o ruchu drogowym

Naruszenia tego dopuszcza się osoba prowadząca pojazd pomimo wydanego przez sąd zakazu prowadzenia pojazdów. Taki zarzut może być postawiony zamiast zarzutu kierowania pojazdem bez odpowiednich uprawnień (zob. powyżej) w przypadku nieprzestrzegania warunków tymczasowego prawa jazdy uzyskanego po okresie pozbawienia prawa jazdy.

Sprawy tego typu rozpatrywane są przed ławą przysięgłych w sądzie pierwszej instancji lub w sądzie okręgowym. Orzeczona może być kara pozbawienia wolności na 12 miesięcy lub grzywna w nieograniczonej wysokości. Zastosowane mogą też być oba środki karne. Sprawy te mogą też być rozpatrywane przez sędziego okręgowego, bez udziału przysięgłych, w sądzie okręgowym. Maksymalny wymiar kary wynosi w takim przypadku 6 miesięcy pozbawienia wolności lub 5 tys. funtów grzywny. Zastosowane mogą też oba te środki karne.

Prowadzenie pojazdu bez ubezpieczenia komunikacyjnego

Część 143(1)(a) ustawy z roku 1988 o ruchu drogowym

Naruszenia tego dopuszcza się osoba prowadząca pojazd mechaniczny na drodze lub w innym miejscu publicznym i nie posiadająca ubezpieczenia komunikacyjnego.

Maksymalny wymiar kary to grzywna w wysokości 5 tys. funtów. Kierowca otrzymuje od 6 do 8 punktów karnych. Sąd może także orzec zakaz prowadzenia pojazdów.

Podżeganie

Prawo zwyczajowe (ang. common law)

Osoba zachęcająca drugą osobę do popełniania przestępstwa może być winna podżegania do popełnienia czynu (ang. *art and part*). Na przykład, jeżeli pasażer nakłania kierowcę do niebezpiecznej jazdy, również i on może być uznany winnym prowadzenia w niebezpieczny sposób.

Ma to również zastosowanie w przypadku przedsiębiorstw zatrudniających kierowców (na przykład firm transportowych czy przedsiębiorstw komunikacyjnych) i zezwalających kierowcom na niebezpieczną jazdę lub użytkowanie niesprawnych pojazdów. W takim przypadku zarzuty mogą być postawione wobec przedsiębiorstwa lub wobec jednego z kierowników firmy.

Sprawy z oskarżenia prywatnego

W niektórych przypadkach osoby prywatne mogą wnieść oskarżenie (ang. *private prosecution*). Sprawy z oskarżenia prywatnego mają miejsce bardzo rzadko. Są one bardzo kosztowne i nie można w takich przypadkach ubiegać się o pomoc prawną. Aby wszcząć sprawę z oskarżenia prywatnego, trzeba mieć wystarczające dowody w prawie (ang. *sufficient evidence in law*), że popełnione zostało przestępstwo. Niezbędna jest również zgoda prokuratora generalnego (ang. *Lord Advocate*) (zob. str. 66).

W przypadku spraw z oskarżenia prywatnego zastosowanie mają te same środki karne, aczkolwiek okres zatrzymania prawa jazdy może się różnić.

Nowe rodzaje przestępstw, jakie zostaną wprowadzone w roku 2008

W roku 2008 wprowadzone zostaną dwa nowe rodzaje przestępstw karnych. Informacji na ten temat udziela infolinia organizacji BrakeCare pod numerem 0845 603 8570.

„Spowodowanie śmierci w wyniku nieostrożnej jazdy lub jazdy bez poszanowania innych użytkowników drogi”

Część 2B ustawy z 1988 roku o ruchu drogowym z poprawkami wniesionymi na mocy części 20 ustawy z roku 2006 o bezpieczeństwie ruchu drogowego

Ustawa stwierdza co następuje: „Kto, prowadząc pojazd z napędem mechanicznym na drodze lub w innym miejscu publicznym bez zachowania należytej ostrożności lub bez poszanowania dla innych użytkowników drogi powoduje śmierć innej osoby, popełnia przestępstwo”. Definicja nieostrożnej jazdy znajduje się na stronie 39.

Maksymalny wymiar kary to 5 lat pozbawienia wolności plus grzywna w nieograniczonej wysokości. Kierowca otrzymuje także od 3 do 11 punktów karnych. Sąd może również wydać zakaz prowadzenia pojazdów.

„Spowodowanie śmierci na skutek prowadzenia pojazdu przez kierowcę bez prawa jazdy, bez ubezpieczenia lub pomimo zatrzymania prawa jazdy”

Część 3ZB ustawy z 1988 roku o ruchu drogowym z poprawkami wniesionymi na mocy części 21 ustawy z roku 2006 o bezpieczeństwie ruchu drogowego

Ustawa stwierdza co następuje: „Przestępstwo popełnia osoba, która powoduje śmierć innej osoby na skutek prowadzenia pojazdu mechanicznego i która narusza jeden z następujących przepisów:

- (a) przepisy określone w części 87(1) (kierowanie pojazdem nie mając do tego odpowiednich uprawnień),
- (b) przepisy określone w części 103(1)(b) (kierowanie pojazdem pomimo orzeczonego przez sąd zakazu prowadzenia pojazdów)
- (c) przepisy określone w części 143 (prowadzenie pojazdu bez ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej).

Maksymalny wymiar kary to 2 lata pozbawienia wolności plus grzywna w nieograniczonej wysokości. Kierowca otrzymuje także od 3 do 11 punktów karnych. Sąd może również wydać zakaz prowadzenia pojazdów.

Postępowanie sadowe

Postępowanie sadowe

Postępowanie sądowe

Udział w rozprawie	47
Wsparcie na sali sądowej	47
Wizyta zapoznawcza w budynku sądu	48
Kontakt z oskarżonym, jego bliskimi i znajomymi	48
Miejsce na sali rozpraw	48
Czego można się spodziewać na sali sądowej	49
Pomoc w zrozumieniu przebiegu rozprawy	49
Zmiany sal sądowych i opóźnienia	49
Wezwanie do stawienia w charakterze świadka	50
Środki specjalne stosowane podczas składania zeznań przez zastraszonych świadków lub świadków szczególnej troski	51
Rozprawy	
Jak wygląda postępowanie w sądzie okręgowym (ang. <i>Sheriff Court</i>) lub sądzie pierwszej instancji (ang. <i>High Court</i>)?	53
Jak wygląda postępowanie w sądzie rejonowym (ang. <i>District Court</i>)?	54
Oskarżenia poniżej 16. roku życia	55
Rozprawy wstępne	55
Werdykty i wyroki	
Werdykt	56
Wnioski o uwzględnienie okoliczności łagodzących oraz pozyskiwanie dodatkowych informacji	56
Orzeczenie wyroku	56
Kary nieizolacyjne	57
Apelacje	
Apelacja skazanego	58
Apelacja oskarżyciela	59
Kiedy można wnosić apelację?	59
Zwolnienie skazanego	
Długość pobytu skazanego w zakładzie karnym	60
Informowanie rodziny ofiary o zwolnieniu skazanego	61
Dochodzenie sądowe w sprawie wypadku ze skutkiem śmiertelnym (FAI)	
Czy w danym przypadku odbędzie się FAI?	62
Kto decyduje o przeprowadzeniu FAI?	63
Co dzieje się podczas FAI?	63
Obecność przedstawiciela prawnego	63
Orzeczenie	64
Skargi i zażalenia dotyczące wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych	65

Udział w rozprawie

Prokurator lub przedstawiciel VIA informuje najbliższego krewnego ofiary o terminach rozpraw sądowych. Osoby, z którymi nie skontaktowano się w tej sprawie, powinny zwrócić się do funkcjonariusza policji lub przedstawiciela VIA.

Rozprawy w sprawach karnych i apelacje mają zwykle charakter otwarty. Oznacza to, że rodzina ofiary może w nich uczestniczyć. Informacje zawarte w tej części pomogą w podjęciu decyzji co do uczestnictwa w rozprawie oraz w przygotowaniu się do niej.

Wsparcie na sali sądowej

Decydując się na udział w rozprawie warto rozważyć różne formy wsparcia dostępne dla rodzin ofiar. Na sali sądowej najbliższemu krewnemu ofiary może towarzyszyć dowolna liczba członków rodziny i znajomych (aczkolwiek warto pamiętać, że liczba miejsc w części dla publiczności jest ograniczona, zob. poniżej).

Informacje i wsparcie można także otrzymać od VIA oraz od organizacji Victim Support Scotland, o których piszemy poniżej (nie dotyczy to jednak sądów rejonowych).

Victim Information and Advice (zob. str. 35) udziela wyjaśnień na temat procedur sądowych i przebiegu sprawy. Przedstawiciel VIA może spotkać się z rodziną ofiary przy wejściu do budynku sądu, ale nie może jej towarzyszyć na sali rozpraw. Podczas rozprawy wsparcia udziela przedstawiciel służby Witness Service (zob. poniżej). Przedstawiciel VIA może natomiast być obecny na sali w momencie przedstawiania zarzutów lub ogłaszania werdyktu, aby móc potem wyjaśnić je rodzinie ofiary.

Victim Support Scotland to organizacja charytatywna, częściowo finansowana przez rząd Szkocji, oferująca psychologiczne i praktyczne wsparcie dla ofiar i świadków przestępstw. Pomoc udzielana jest bezpłatnie i ma charakter całkowicie poufny. W ramach organizacji funkcjonuje służba Witness Service, działająca przy wszystkich sądach pierwszej instancji i sądach okręgowych w Szkocji. Z pomocy tej służby mogą korzystać nie tylko świadkowie. Pracownicy służby Witness Service i przeszkoleni wolontariusze zapewniają rodzinom ofiar wsparcie w trakcie rozprawy i podczas składania zeznań. Istnieje także możliwość odbycia wizyty zapoznawczej w budynku sądu przed rozprawą. Wielu osobom wizyta taka bardzo ułatwia późniejsze składanie zeznań.

W nawiązaniu kontaktu z organizacją VSS i jej oddziałami może pomóc policja lub VIA. Można także zadzwonić pod numer infolinii organizacji Victim Support Scotland (0845 603 9213) i poprosić o skontaktowanie z miejscowym oddziałem służby Witness Service.

Wizyta zapoznawcza w budynku sądu

Nie wszystkie budynki sądowe są nowoczesne i dobrze wyposażone. Warto zapoznać się wcześniej z rozplanowaniem budynku, aby móc później bez trudu trafić do sali rozpraw, toalety, barku, czy specjalnej poczekalni dla rodzin ofiar. Witness Service lub może zorganizować wizytę w budynku sądu przed rozpoczęciem procesu (zob. str. 47).

Kontakt z oskarżonym, jego bliskimi i znajomymi

Osoby, które nie uczestniczyły w wypadku często widzą oskarżonego lub jego bliskich i znajomych po raz pierwszy w budynku sądu. Może to być bardzo przykre, zwłaszcza gdy oskarżony został zwolniony za kaucją i może korzystać z tych samych pomieszczeń (jak toalety czy barek) co rodzina ofiary. Aby tego uniknąć, warto skorzystać ze specjalnej poczekalni dla rodzin ofiar (tzw. *quiet room*).

Miejsce na sali rozpraw

Rodzina ofiary, jak również znajomi oskarżonego i dziennikarze, zasiadają w części dla publiczności. (Świadkowie mogą zasiadać na sali rozpraw w części przeznaczonej dla publiczności dopiero po złożeniu zeznań.) Rodzina ofiary może poprosić o umożliwienie jej zajęcia na sali z daleka od bliskich i znajomych oskarżonego. Należy w tej sprawie zwrócić się do Witness Service lub VIA.

Czego można się spodziewać na sali sądowej

Materiał dowodowy przedstawiany jest sędziemu i ławie przysięgłych. Nie wszystkie omawiane dowody pokazywane są świadkom i publiczności, jak na przykład nagrania na wideo czy różnego rodzaju rysunki i wykresy. Niektóre dowody prezentowane na sali sądowej mogą być bardzo przykre dla najbliższych ofiary. Silne emocje mogą też budzić wypowiedzi obrońcy oskarżonego.

Salę rozpraw można w każdej chwili opuścić, jeśli omawiane sprawy okażą się zbyt przykre. Na salę można powrócić, starając się nie zakłócać przebiegu rozprawy. Na sali sądowej należy zachować spokój i nie prowadzić rozmów.

Pomoc w zrozumieniu przebiegu rozprawy

Podczas przerw w rozprawie (np. w porze obiadowej) można poprosić przedstawiciela VIA o wyjaśnienia dotyczące przebiegu rozprawy.

Zmiany sal sądowych i opóźnienia

Zdarza się, że rozprawa odbywa się w innej sali niż było to zaplanowane. Rozprawy mogą rozpocząć się z opóźnieniem, ulec skróceniu lub odroczeniu. Przedstawiciel VIA na bieżąco informuje rodzinę ofiary o wszelkich tego typu zmianach.

Oświadczenia ofiar przestępstw (ang. *victim statements*)

Niedawno przeprowadzono pilotażowy program, w ramach którego ofiary niektórych rodzajów przestępstw lub ich bliscy mieli możliwość składania pisemnych oświadczeń dotyczących wpływu przestępstwa na ich życie. Oświadczenia te włączane są do akt sprawy i uwzględniane przez sędziego przed orzeczeniem wyroku. Program pilotażowy się już zakończył, ale w przyszłości może zostać wprowadzony w całej Szkocji. Udział w programie tego typu jest całkowicie dobrowolny.

Wezwanie do stawiennictwa w charakterze świadka

Najbliższy krewny osoby, która zginęła w wypadku, może zostać wezwany w charakterze świadka. Nie zawsze wiąże się to ze składaniem zeznań w sądzie. Osoby wezwane do złożenia zeznań mogą w niektórych przypadkach ubiegać się o zastosowanie tzw. środków specjalnych (ang. *special measures*).

Środki specjalne stosowane podczas składania zeznań przez świadków zastraszonych lub świadków szczególnej troski

Dla większości osób składanie zeznań w sądzie to całkowicie nowe doświadczenie. Świadkowie mogą wymagać szczególnej troski z różnych przyczyn – ze względu na okoliczności sprawy, rodzaj składanych zeznań lub stan zdrowia. Świadkowie mogą też wymagać szczególnej troski ze względu na obawy i zdenerwowanie spowodowane koniecznością składania zeznań.

Świadkowie mogą porozmawiać o wszelkich związanych z tym obawach z osobą, która ich wezwała lub z przedstawicielem VIA, który może udzielić informacji na temat przebiegu postępowania sądowego oraz dostępnych form pomocy mających na celu ułatwienie składania zeznań. Przedstawiciel VIA wyjaśnia, czy w danych okolicznościach istnieje możliwość wystąpienia do sądu o przyznanie środków specjalnych ułatwiających składanie zeznań.

Środki specjalne stosuje się na ogół w przypadku:

- wszystkich świadków poniżej 16. roku życia;
- dorosłych świadków, jeżeli istnieją uzasadnione obawy, że na jakość ich zeznań mogą wpływać zaburzenia umysłowe lub lęk i zdenerwowanie związane ze składaniem zeznań.

Do środków specjalnych zalicza się:

- przegrodę (ang. *screen*) na sali rozpraw umieszczaną między świadkiem a oskarżonym, tak aby oskarżony nie widział świadka;
- łącze telewizyjne umożliwiające składanie zeznań poza salą sądową;
- obecność bliskiej osoby, która może towarzyszyć świadkowi przed składaniem zeznań i której obecność na sali stanowi wsparcie dla świadka w trakcie składania zeznań. Osoba towarzysząca nie może jednak rozmawiać ze świadkiem na temat składanych przez niego zeznań.

- wykorzystanie wcześniej złożonych zeznań świadka. Może to być nagranie wideo lub audio z przesłuchania przez policję lub zeznania złożone na piśmie przed rozprawą. Zeznania te są następnie odtwarzane lub odczytywane na sali rozpraw.
- w szczególnych wypadkach dopuszczalne jest składanie zeznań przed sędzią, prawnikiem lub inną odpowiednią osobą, w innym terminie lub miejscu. Złożone zeznania są nagrywane i odtwarzane podczas rozprawy.

Środki specjalne stosuje się pojedynczo lub w połączeniu.

Nieletnim świadkom poniżej 16. roku życia przysługuje automatyczne prawo do środków specjalnych. Są to: składanie zeznań przez łącze telewizyjne, stosowanie przegrody na sali rozpraw lub obecność osoby towarzyszącej w połączeniu z jednym z tych środków.

Organ wzywający na świadka może zwrócić się o zastosowanie środków specjalnych, jeśli sędzia uzna świadka za świadka szczególnej troski. Wniosek należy złożyć do sądu z odpowiednim wyprzedzeniem. Zgoda na zastosowanie środków specjalnych nie zawsze jest udzielana.

Wszelkie pytania w tej sprawie należy kierować do osoby wzywającej na świadka lub do przedstawiciela VIA. Poinformują oni świadka, czy w danym przypadku możliwe jest zastosowanie środków specjalnych. Mogą także udostępnić świadkowi broszurę zawierającą szczegółowe wyjaśnienie środków specjalnych oraz CD-ROM na temat składania zeznań w sądzie, uczestników postępowania i ich funkcji oraz zasad stosowania środków specjalnych.

Osoby wezwane do składania zeznań w sądzie mogą zwrócić się o pomoc i porady do VIA lub służby Witness Service (zob. str. 47).

Jak wygląda postępowanie w sądzie okręgowym (ang. *Sheriff Court*) lub sądzie pierwszej instancji (ang. *High Court*)?

Wiele spraw karnych o spowodowanie śmierci na drodze rozpatrywanych jest w sądzie okręgowym lub w sądzie pierwszej instancji. Sprawy o większym ciężarze gatunkowym toczą się przed sądem pierwszej instancji. W przypadku przyznania się do winy przez oskarżonego sędziego (w sądzie okręgowym jest to *sheriff*, a w sądzie pierwszej instancji *judge*) wydaje wyrok lub odracza wydanie wyroku.

Jeżeli oskarżony nie przyznaje się do winy, odbywa się rozprawa. Sprawy w sądzie pierwszej instancji rozpatrywane są z udziałem ławy przysięgłych składającej się z 15 zwykłych obywateli. Sprawy w sądzie okręgowym również mogą być rozpatrywane z udziałem sędziów przysięgłych.

W przypadku spraw rozpatrywanych z udziałem ławy przysięgłych (tzw. *solemn procedure*) i trwających dłużej niż jeden dzień, rozprawa zwykle odbywa się przez kilka kolejnych dni. W przypadku rozpraw odbywających się w trybie uproszczonym bez sędziów przysięgłych (tzw. *summary procedure*), zwykle w sądzie okręgowym, rozprawy mogą odbywać się w odstępach czasowych i być rozłożone na kilka tygodni.

Materiał dowodowy strony oskarżenia przedstawia prokurator, tj. *Procurator Fiscal* (w przypadku spraw rozpatrywanych w sądzie okręgowym), a w przypadku spraw rozpatrywanych w sądzie pierwszej instancji – oskarżyciel (*senior Procurator Fiscal* lub *Advocate Depute*).

Materiał dowodowy obrony przedstawia obrońca. Obie strony mogą wzywać świadków do składania zeznań. Mogą to być świadkowie naoczni wypadku oraz biegli, jak np. funkcjonariusze prowadzący dochodzenie w sprawie zdarzenia. Obie strony mogą przedstawiać dowody fizyczne, takie jak zdjęcia czy rysunki. Prokurator, obrońca i sędzia mogą wzywać świadków do składania zeznań i ich przesłuchiwać. Oskarżony może odmówić składania zeznań.

Po przeprowadzeniu postępowania dowodowego obrońca i oskarżyciel wygłaszają mowy podsumowujące przedstawione dowody. Mają one na celu ułatwienie sędziom przysięgłym (lub sędziemu okręgowemu w przypadku spraw rozpatrywanych bez ławy przysięgłych) podjęcie decyzji co do winy oskarżonego. W przypadku spraw rozpatrywanych z udziałem sędziów przysięgłych, sędzia wygłasza krótkie podsumowanie dla ułatwienia przysięgłym podjęcia decyzji. Aby oskarżony został uznany winnym, wymagana jest zgoda większości sędziów przysięgłych (tj. co najmniej ośmiu).

Oskarżyciel musi udowodnić winę oskarżonego „ponad wszelką uzasadnioną wątpliwość” (ang. *beyond reasonable doubt*).

Po ogłoszeniu werdyktu sędzia orzeka wyrok lub odracza termin jego ogłoszenia (zob. str. 56). Jeżeli wymiar kary, jaki powinien w opinii sędziego okręgowego być w danym przypadku orzeczony, przekracza kompetencje sądu okręgowego, sędzia może skierować sprawę do sądu pierwszej instancji celem wydania wyroku.

Jak wygląda postępowanie w sądzie rejonowym (ang. *District Court*)?

Sprawy o mniej poważne przestępstwa (w tym sprawy o niektóre rodzaje wykroczeń drogowych) rozpatrywane są w sądach rejonowych. W niektórych częściach Szkocji sądy rejonowe zasiadają w budynkach o innym przeznaczeniu, np. w ratuszach.

W sądzie rejonowym zasiada niezawodowy sędzia pokoju (ang. *Justice of the Peace*) wraz z wykwalifikowanym sekretarzem. W Glasgow sprawy rozpatrywane mogą być przez zawodowego sędziego pokoju (ang. *Stipendiary Magistrate*), posiadającego co najmniej pięcioletnie doświadczenie w zawodzie. W takim przypadku sąd pokoju nosi nazwę *Stipendiary Magistrate Court*.

Procedury w sądzie rejonowym lub sądzie pokoju są podobne do opisanych powyżej procedur sądu okręgowego. Sprawy rozpatrywane są bez udziału sędziów przysięgłych. Jeżeli oskarżony przyznaje się do winy, sędzia pokoju orzeka wyrok. Jeżeli oskarżony nie przyznaje się do winy, odbywa się rozprawa. Wyrok i werdykt (w przypadku uznania oskarżonego winnym zarzucanego mu przestępstwa) orzeka sędzia pokoju.

Zakres kompetencji orzeczniczych sędziów zawodowych i niezawodowych różni się. Niezawodowi sędziowie pokoju mogą orzekać grzywny oraz karę pozbawienia wolności do 60 dni. Sędziowie zawodowi mogą orzekać grzywny oraz karę pozbawienia wolności do sześciu miesięcy.

Oskarżenia poniżej 16. roku życia

Sprawy nieletnich poniżej 16. roku życia oskarżonych o niektóre rodzaje wykroczeń drogowych mogą być rozpatrywane w zwykłych sądach lub mogą być skierowane do tzw. kuratora ds. nieletnich (ang. *Children's Reporter*) przy urzędzie ds. nieletnich Scottish Children's Reporter Administration.

Kurator może zdecydować o niekontynuowaniu sprawy lub skierować ją do rozpatrzenia przez trybunał ds. nieletnich (ang. *Children's Hearing*). Trybunał składa się z trzech specjalnie przeszkolonych wolontariuszy. W wielu przypadkach trybunał orzeka poddanie nieletniego nadzorowi pracownika socjalnego. Trybunał może także nakazać umieszczenie nieletniego w ośrodku dla nieletnich lub zastosowanie dozoru elektronicznego.

Więcej informacji na ten temat można znaleźć pod adresem www.childrens-hearings.co.uk.

Rozprawy wstępne

Przed rozprawą główną odbywają się często jedna lub dwie krótkie rozprawy wstępne, podczas których zwykle wzywani są świadkowie. Celem tych rozpraw jest umożliwienie prawnikom przedyskutowania prawnych argumentów w sprawie oraz ustalenie możliwości wezwania świadków. Głównym celem rozpraw wstępnych jest zapewnienie sprawnego przebiegu rozprawy głównej i uniknięcie niepotrzebnych opóźnień. Rozprawy te noszą różne nazwy: *preliminary hearing* (w sądzie pierwszej instancji), *first diet* (w sądzie okręgowym w przypadku spraw rozpatrywanych z udziałem ławy przysięgłych) lub *intermediate diet* (w sądzie okręgowym lub rejonowym w przypadku spraw rozpatrywanych w trybie uproszczonym bez ławy przysięgłych).

O informacje na temat rozprawy, przebiegu sprawy oraz przyczyn ewentualnych opóźnień należy się zwracać do wydziału Victim Information and Advice (zob. str. 47).

Werdykt

W sprawach karnych możliwe są trzy rodzaje werdyktów: „winny” (ang. *guilty*), „niewinny” (ang. *not guilty*) lub „zwolniony z braku dowodów” (ang. *not proven*), który również skutkuje zwolnieniem oskarżonego. Oskarżony nie może być ponownie sądzony za te same zarzuty.

Oskarżony może w trakcie rozprawy przyznać się do winy. Czasami oskarżony przyznaje się do popełnienia mniej poważnego przestępstwa.

Oskarżony może zostać uniewinniony od zarzutów większej wagi, ale uznany winnym mniej poważnego przestępstwa.

Wnioski o uwzględnienie okoliczności łagodzących oraz pozyskiwanie dodatkowych informacji

Przed wydaniem wyroku przez sędziego obrońca informuje go o wszelkich okolicznościach mogących wpłynąć na złagodzenie kary. Jest to tzw. wniosek o uwzględnienie okoliczności łagodzących, jak np. wyrażenie skruchy przez oskarżonego (ang. *plea for mitigation*).

Sędzia może zażądać dodatkowych informacji na temat oskarżonego (ang. *background reports*). Jest to wymagane w przypadku gdy oskarżony nigdy wcześniej nie przebywał w więzieniu, ma poniżej 21 lat lub jeżeli zastosowano wobec niego karę nieizolacyjną (ang. *community sentence*). Sędzia może odroczyć orzeczenie wyroku do czasu otrzymania tych dodatkowych informacji i ich rozważenia.

Orzeczenie wyroku

Sędziowie sądów okręgowych i rejonowych oraz sądów pokoju są niezawisli i wyłącznie do nich należy orzekanie wyroków. O wymiarze kary nie decyduje oskarżyciel ani sędziowie przysięgli. Przy orzekaniu wyroku sędziowie muszą jednak kierować się pewnymi ściśle określonymi zasadami.

Przy orzekaniu wyroku pod uwagę brane są następujące kwestie:

- W przypadku przyznania się przez oskarżonego do winy sędzia ma obowiązek rozważyć możliwość wydania wyroku niższego niż gdyby oskarżony nie przyznał się do winy. Określa się to mianem „obniżki wyroku” (ang. *sentence discount*). To, o ile może zostać obniżony wyrok zależy od tego, kiedy oskarżony przyznał się do winy. Wyrok nie może być jednak skrócony o więcej niż jedną trzecią maksymalnego wymiaru kary. Sędzia powinien ogłosić w sądzie, ile wynosi skrócenie wyroku.

- wysokość wyroków w podobnych sprawach w przeszłości; w takim wypadku mówi się o „prawie precedensowym”;
- kompetencje sądu; różne sądy mają różny zakres kompetencji orzeczniczych. Rząd może ten zakres w każdym momencie zmienić. Informacji na temat maksymalnego wymiaru kary, jaki dany sąd może orzec udziela przedstawiciel VIA;
- wszelkie okoliczności łagodzące lub informacje dodatkowe (zob. str. 56);
- możliwość zastosowania pouczenia, kary nieizolacyjnej (zob. poniżej) lub grzywny jako bardziej odpowiedniego środka karnego zamiast kary pozbawienia wolności.

Sądy rzadko orzekają maksymalny wymiar kary; czasami wyrok jest o wiele niższy od maksymalnego wymiaru kary. O wyjaśnienia dotyczące wydanego wyroku można zwracać się do przedstawiciela VIA lub prokuratora.

Kary nieizolacyjne

W niektórych przypadkach zamiast kary pozbawienia wolności orzeczona może być tzw. kara nieizolacyjna (ang. *community sentence*), czyli kara wykonywana w społeczności lokalnej. Rozróżnia się kilka rodzajów kar nieizolacyjnych, w tym:

- nakaz pracy społecznej (ang. *Community Service Order*) – skazany obowiązany jest wykonywać nieodpłatnie pracę na rzecz społeczności. Maksymalny wymiar kary wnosi 300 godzin w przypadku spraw rozpatrywanych z udziałem ławy przysięgłych i 80 -100 godzin w przypadku spraw rozpatrywanych bez sędziów przysięgłych;
- nadzór kuratora sądowego (ang. *probation*) – skazany obowiązany jest zastosować się do „planu działania” obejmującego np. zakaz opuszczania wyznaczonego miejsca w określonych godzinach (ang. *curfew*) czy wymóg uczęszczania na kurs rehabilitacyjny dla osób nadużywających alkoholu lub narkotyków itp.;
- nakaz ograniczenia wolności (ang. *Restriction of Liberty Order*) – oznacza to dozór elektroniczny oraz nakaz przebywania w oznaczonym miejscu przez określoną liczbę godzin dziennie przez okres do roku.

Więcej informacji na temat kar nieizolacyjnych można znaleźć na stronie www.scotland.gov.uk.

Apelacja skazanego

Po zakończeniu procesu karnego skazany może wnieść apelację. Skazany może także ubiegać się o zwolnienie warunkowe za kaucją (ang. *bail*) i może zostać zwolniony do czasu apelacji.

Sprawy rozpatrywane w sądach rejonowych lub okręgowych w trybie uproszczonym (ang. *summary procedure*)

Apelacje po skazaniu w sądzie rejonowym lub okręgowym rozpoznawane są przez trzech sędziów w sądzie apelacyjnym (ang. *Appeal Court*).

W przypadku oskarżonego, który przyznał się do winy, sąd apelacyjny może utrzymać w mocy wcześniejszy wyrok lub orzec karę w wymiarze wyższym lub niższym.

Oskarżony uznany winnym może wnieść apelację co do winy. W takim przypadku sąd apelacyjny rozważa kwestie prawne, które zdaniem oskarżonego nie zostały uwzględnione na rozprawie. Sąd może werdykt skazujący podtrzymać lub skazanie unieważnić. W przypadku podtrzymania werdyktu skazującego sąd apelacyjny orzeka wyrok.

Sprawy rozpatrywane w sądzie okręgowym na podstawie aktu oskarżenia (ang. *indictment*) z udziałem ławy przysięgłych lub w sądzie pierwszej instancji

Oskarżony, który przyznał się do winy, może wnieść apelację co do kary. Apelacja rozpoznawana może być w sądzie apelacyjnym przez dwóch sędziów. Sąd apelacyjny może orzec karę w wymiarze wyższym lub niższym.

Osoba uznana winną może wnieść apelację co do winy (tj. przeciwko całości wyroku) lub co do kary. Apelacja rozpoznawana jest przez trzech sędziów. Sąd może apelację odrzucić lub na nią zezwolić. Zezwolenie na apelację oznacza, że sąd może zarządzić ponowną rozprawę lub skazanego uniewinnić.

Apelacja oskarżyciela

Oskarżyciel może wnieść odwołanie od wyroku. Jest to możliwe wyłącznie w przypadku zbyt niskiego wymiaru kary (ang. *unduly lenient*). Osoby niezadowolone z wyroku powinny jak najszybciej powiadomić o tym prokuratora. Prokurator informuje rodzinę ofiary o planowanej apelacji. Oskarżenie nie może wnieść apelacji w przypadku uniewinnienia lub zwolnienia z braku dowodów.

Kiedy można wnieść apelację?

Oskarżony musi wnieść apelację w ciągu 14 dni od orzeczenia sądu, aczkolwiek termin ten może być przedłużony.

Apelacje oskarżenia muszą być wniesione w ciągu 28 dni.

VIA informuje rodzinę ofiary o wniesieniu apelacji oraz o jej przebiegu. VIA informuje także o zwolnieniu warunkowym oskarżonego za kaucją, terminie rozprawy apelacyjnej, jej przebiegu i wyniku.

Najbliżsi krewni ofiary mogą uczestniczyć w rozprawach apelacyjnych; mogą im towarzyszyć członkowie rodziny, znajomi czy przedstawiciele organizacji pomocowych.

Długość pobytu skazanego w zakładzie karnym

Osoba skazana na mniej niż 4 lata pozbawienia wolności zostaje zwolniona po odbyciu połowy kary.

Osoba skazana na co najmniej 4 lata pozbawienia wolności może ubiegać się o warunkowe zwolnienie przedterminowe po odbyciu połowy orzeczonej kary. Decyzję o przedterminowym zwolnieniu warunkowym podejmuje rada Parole Board for Scotland. Rada decyduje także o warunkach zwolnienia. Jeżeli rada uzna, iż skazany nie kwalifikuje się do przedterminowego zwolnienia, skazany może złożyć kolejny wniosek o zwolnienie w późniejszym terminie. Skazany zostaje automatycznie zwolniony po odbyciu 2/3 kary.

Rada wydaje zgodę na zwolnienie, jeśli w jej opinii przestępca nie stanowi już zagrożenia dla otoczenia. Podejmując decyzję o przedterminowym zwolnieniu rada bierze pod uwagę następujące kwestie:

- rodzaj i okoliczności popełnionego przestępstwa;
- zachowanie skazanego podczas pobytu w zakładzie karnym;
- prawdopodobieństwo popełnienia kolejnego czynu przestępczego;
- plany skazanego po opuszczeniu zakładu karnego.

W przypadku naruszenia warunku zwolnienia przez skazanego (na przykład w przypadku popełnienia kolejnego wykroczenia drogowego), skazany może zostać ponownie osadzony w zakładzie karnym.

Więcej na temat rady ds. zwolnień warunkowych można poczytać na stronie www.scottishparoleboard.gov.uk.

Informowanie rodziny ofiary o zwolnieniu skazanego

W przypadku skazania sprawcy na co najmniej cztery lata pozbawienia wolności, rodzina ofiary (do czterech najbliższych krewnych) może zarejestrować się w programie informowania ofiar przestępstw (ang. *Victim Notification Scheme*). (Programem tym mogą zostać objęte również osoby odbywające krótsze wyroki. Informacji na ten temat udziela VIA)

Rejestracja w programie nie jest obowiązkowa, ale uprawnia rodziny ofiary do otrzymywania informacji dotyczących:

- przedłożenia przez skazanego wniosku o przedterminowe zwolnienie;
- terminu zwolnienia skazanego z zakładu karnego i warunkach zwolnienia;
- wydania czasowego zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego (np. przepustki do domu);
- przeniesienia skazanego do innego zakładu karnego w Szkocji lub poza Szkocją;
- śmierci skazanego przed upływem terminu zwolnienia;
- ucieczce skazanego z zakładu karnego.

Po otrzymaniu informacji dotyczących planowanego terminu zwolnienia skazanego rodzina ofiary może na piśmie przedstawić swoje poglądy na temat planowanego zwolnienia skazanego. Poglądy bliskich ofiary są na ogół ujawniane skazanemu, natomiast dane osobowe (w tym adres) pozostają poufne.

Program *Victim Notification Scheme* prowadzony jest przez szkocką służbę więzienną (*Scottish Prison Service*). VIA wysyła kwalifikującym się członkom rodziny ofiary ulotkę informacyjną oraz formularz, który należy wypełnić i odesłać do Scottish Prison Service.

Osoby, które nie zarejestrują się w programie od razu, mogą to zrobić w dowolnym momencie. Z programu można się także w dowolnym czasie wycofać. Program należy zawiadamiać o zmianie miejsca zamieszkania.

Osoby znające termin zwolnienia skazanego mogą się lepiej do tego przygotować, zwłaszcza jeśli sprawca planuje powrót do swojego miejsca zamieszkania znajdującego się w pobliżu miejsca zamieszkania rodziny ofiary.

Więcej informacji na temat programu *Victim Notification Scheme* udziela Scottish Prison Service pod numerem 0131 244 8670. Informacje odstępne są także w Internecie pod adresem www.sps.gov.uk. Ze strony www.scotland.gov.uk można pobrać ulotkę na temat programu (*Victim Notification Scheme – guidance for victims*).

Dochodzenie sądowe w sprawie wypadku ze skutkiem śmiertelnym (FAI) 61

Dochodzenie sądowe w sprawie wypadku ze skutkiem śmiertelnym (ang. *Fatal Accident Inquiry, FAI*)

Fatal Accident Inquiry (FAI) to rozprawa publiczna w sądzie okręgowym. Zwykle odbywa się ona w sądzie najbliższym miejsca wypadku.

Czy w danym przypadku odbędzie się FAI?

FAI po wypadku drogowym ma miejsce tylko w niektórych przypadkach.

Celem FAI jest ustalenie, czy śmierci można było zapobiec i czy konieczne jest zastosowanie środków zapobiegawczych przed podobnymi wypadkami w przyszłości.

Okoliczności, w jakich FAI się odbywa, określa ustawa z roku 1976 o dochodzeniu w sprawie wypadków ze skutkiem śmiertelnym i zgonów nagłych (*Fatal Accidents and Sudden Deaths Inquiries (Scotland) Act*). Zgodnie z ustawą FAI ma miejsce w przypadku wszystkich zgonów na skutek „wypadków w trakcie wykonywania pracy”. FAI może także mieć miejsce w sytuacji gdy „nastąpił zgon nagły, podejrzany lub gdy okoliczności zgonu budzą publiczne obawy i gdy w opinii prokuratora generalnego dochodzenie w sprawie wypadku leży w interesie publicznym”. W takim przypadku mówi się o „dochodzeniu dyskrecjonalnym”.

FAI może mieć miejsce w przypadku gdy śmierć na drodze budzi szczególne obawy co do bezpieczeństwa drogowego, na przykładu gdy istnieje podejrzenie, że do wypadku przyczyniła się określona procedura lub system. Dochodzenie przeprowadza się gdy, na przykład, pracodawca zezwolił pracownikowi na niebezpieczną jazdę lub gdy nie wdrożono procedur uniemożliwiających niebezpieczną jazdę lub gdy do wypadku przyczyniło się słabe oznakowanie lub rozplanowanie dróg.

Jeżeli ma miejsce postępowanie karne i wszystkie kwestie zostaną w jego ramach wyjaśnione, wówczas przeprowadzenie FAI może nie być konieczne.

Kto decyduje o przeprowadzeniu FAI?

Prokurator, który uzna przeprowadzenie FAI za konieczne, powinien odbyć spotkanie z najbliższym krewnym ofiary i sporządzić raport zawierający poglądy najbliższego krewnego ofiary w sprawie ewentualnego FAI. Przed spotkaniem z prokuratorem warto skonsultować się z adwokatem (zob. poniżej).

Raport zostaje następnie przesłany do zespołu oskarżycieli prokuratury koronnej (ang. *Crown Counsel*). Zespół ten podejmuje decyzję w sprawie przeprowadzenia FAI. Ostateczna decyzja o przeprowadzeniu dochodzenia należy do prokuratora generalnego (ang. *Lord Advocate*). Lord Advocate jest ministrem w rządzie Szkocji, posiadającym odpowiedzialność zwierzchnią za ściganie przestępstw w Szkocji

Prokurator (ang. *Procurator Fiscal*) obowiązany jest poinformować najbliższego krewnego ofiary o tym, czy przeprowadzone zostanie dochodzenie FAI oraz o powodach decyzji. Regulamin prokuratury nakłada na prokuratora obowiązek informowania na bieżąco najbliższego krewnego ofiary.

Co dzieje się podczas FAI?

Do składania zeznań mogą być wezwani funkcjonariusze policji, biegli oraz świadkowie naoczni zdarzenia. Najbliższy krewny ofiary ma prawo przesłuchiwać świadków. Inni członkowie rodziny lub zainteresowane strony, mogą, za zgodą sędziego okręgowego, również zadawać pytania lub być reprezentowani przez adwokata.

Obecność przedstawiciela prawnego

Adwokat prowadzący sprawę o odszkodowanie (zob. str. 68) zwykle uczestniczy w FAI. Adwokat ma prawo zadawać pytania i może wnioskować o przesłuchanie świadków.

Pytania podczas FAI można zadawać osobiście lub za pośrednictwem swojego adwokata (zob. powyżej). Osoby, które nie mają swojego adwokata, mogą zatrudnić adwokata specjalizującego się w dochodzeniach FAI. Informacji na ten temat udziela Law Society of Scotland (Towarzystwo Prawnicze Szkocji) pod numerem 0131 226 7411. Istnieje możliwość ubiegania się o pomoc prawną na pokrycie kosztów związanych z zatrudnieniem adwokata.

Orzeczenie w sprawie wypadku ze skutkiem śmiertelnym

Na zakończenie rozprawy sędzia okręgowy wydaje orzeczenie (ang. *determination*). W orzeczeniu stwierdza się okoliczności, czas i miejsce zgonu.

W orzeczeniu określa się:

- miejsce oraz czas wypadku i zgonu;
- przyczynę wypadku i zgonu;
- środki ostrożności, jakie mogły zapobiec wypadkowi i śmierci;
- wszelkie niedociągnięcia w systemie pracy, jakie przyczyniły się do wypadku lub zgonu;

wszelkie inne istotne dla sprawy fakty.

Osoby, które życzą sobie przeprowadzenia FAI, mogą skontaktować się ze swoim posłem do parlamentu (MP), posłem do parlamentu szkockiego (MSP) lub prokuratorem generalnym (*Lord Advocate*). Zob. str. 65 i 84.

Wydział Victim Information and Advice może udzielić informacji na temat przebiegu FAI. Informacje na temat VIA podajemy na str. 35.

Odwołanie od orzeczenia

Osoby niezadowolone z decyzji podjętej podczas FAI mogą wnieść o ponowne rozpatrzenie sprawy (ang. *judicial review*). W tej sprawie należy zasięgnąć porady adwokata specjalizującego się w tego typu rewizjach.

Skargi i zażalenia dotyczące wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych

W tej części przedstawiamy zasady składania skarg i zażaleń do władz sprawujących nadzór nad organami wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Wszelkie uwagi i komentarze są mile widziane. Rodziny osób, które zginęły w wyniku wypadku na drodze mają prawo do przedstawienia swoich opinii na temat funkcjonowania systemu karnego.

Krajowe normy ochrony praw ofiar przestępstw

Krajowe normy ochrony praw ofiar przestępstw (ang. *National Standards for Victims of Crime*) określają standardy, jakie powinny spełniać organy wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Normy te dotyczą dostępu do informacji, wsparcia dla ofiar i przygotowania do postępowania. Określają one także rolę poszczególnych organów wymiaru sprawiedliwości.

Broszurę poświęconą normom można otrzymać od funkcjonariusza policji, prokuratora lub VIA. Można ją także pobrać ze strony www.scottishvictimsofcrime.co.uk lub zamówić pod numerem telefonu 0131 244 2213.

Policja

Uwagi i skargi dotyczące policji należy kierować do komendanta głównego (ang. *Chief Constable*) danej jednostki. W przypadku nieotrzymania zadowalającej odpowiedzi sprawę można skierować do naczelnego inspektoratu policji: Her Majesty's Inspectorate of Constabulary, St Andrew's House, Regent Road, Edinburgh EH1 3DG.

Prokuratura (*Crown Office and Procurator Fiscal Service, COPFS*)

Zażalenia dotyczące prokuratora i postępowania karnego należy kierować do urzędu prokuratury. Skargę rozpatruje kierownik. W przypadku nieotrzymania zadowalającej odpowiedzi można zażądać rozpatrzenia skargi przez prokuratora (ang. *Procurator Fiscal*) lub naczelnika wydziału (ang. *Unit Head*).

W przypadku nieotrzymania zadowalającej odpowiedzi można zwrócić się do doradcy koronnego (ang. *Crown Agent*) o rozpatrzenie skargi. Crown Agent jest głównym doradcą prawnym prokuratora generalnego (zob. poniżej) w sprawach oskarżenia i dyrektorem COPFS.

Skargi i zażalenia dotyczące wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych 65

Można także sprawę skierować do prokuratora generalnego (ang. *Lord Advocate*), będącego ministrem odpowiedzialnym za ściganie przestępstw w Szkocji. Lord Advocate odpowiada przed parlamentem Szkocji za pracę prokuratury.

Skargi do doradcy koronnego lub prokuratora generalnego należy kierować na adres: Crown Office, 25 Chambers Street, Edinburgh EH1 1LA.

Sprawę można także skierować do rzecznika praw obywatelskich (ang. *Scottish Public Services Ombudsman*). Należy to zrobić w ciągu roku od wniesienia skargi. Do ustawowych kompetencji rzecznika należy prowadzenie dochodzenia w sprawie niewłaściwości działania urzędów, w tym w sprawie trybu rozpatrywania skarg przez urząd prokuratury. Rzecznik decyduje, czy skarga jest uzasadniona i czy należy wszcząć w tej sprawie dochodzenie. Pisma do rzecznika należy kierować na adres: Scottish Public Services Ombudsman, 4 Melville Street, Edinburgh, EH3 7NS.

Informacje na temat tego, do kogo należy skierować skargę można uzyskać pod numerem prokuratury 0131 226 2626. Od prokuratora można także otrzymać ulotkę informacyjną pt. *Have Your Say*.

Sądy

Skargi dotyczące sądu okręgowego (ang. *Sheriff Court*) lub sądu pierwszej instancji (ang. *High Court*) należy kierować do sekretarza właściwego sądu (ang. *clerk of court*). W przypadku nieotrzymania zadowalającej odpowiedzi sprawę można skierować do dyrektora sądu (ang. *Area Director*). Jeżeli w dalszym ciągu odpowiedź będzie niezadowalająca, sprawę można skierować do dyrektora służby sądowej: Chief Executive, Scottish Court Service, Hayweight House, 23 Laurieston Street, Edinburgh EH3 9DQ.

Skargi dotyczące sędziego okręgowego (ang. *sheriff*) lub sędziego sądu pierwszej instancji (ang. *judge*) należy kierować do ministra sprawiedliwości: Minister for Justice at the The Scottish Government, St Andrew's House, Regent Road, Edinburgh EH1 3DG.

Skargi dotyczące sądu rejonowego należy kierować do władz lokalnych.

Kampanie na rzecz zmian

Osoby, które uważają za niezbędne wprowadzenie zmian w sposobie rozpatrywania wypadków drogowych ze skutkiem śmiertelnym przez wymiar sprawiedliwości mogą przyłączyć się do organizacji prowadzących kampanie na rzecz zmian w systemie karnym lub na rzecz bezpieczeństwa drogowego (zob. str. 77).

Sprawy z oskarżenia prywatnego

Osoby prywatne mogą wnieść oskarżenie (ang. *private prosecution*). Sprawy z oskarżenia prywatnego mają miejsce bardzo rzadko. Są one bardzo kosztowne i nie można w takich przypadkach ubiegać się o pomoc prawną. Aby wszcząć sprawę z oskarżenia prywatnego, trzeba mieć wystarczające dowody w prawie (ang. *sufficient evidence in law*), że popełnione zostało przestępstwo. Niezbędna jest również zgoda prokuratora generalnego (ang. *Lord Advocate*) (zob. str. 66).

Odszkodowania powypadkowe

Odszkodowania powypadkowe

Odszkodowania powypadkowe

Odszkodowanie z tytułu śmierci osoby bliskiej	68
Jak znaleźć kancelarię odszkodowawczą	68
Czy na pewno mogę dochodzić odszkodowania?	69
Dlaczego państwo nie przyznaje automatycznie odszkodowania?	69
Czy mogę wystąpić o odszkodowanie, jeżeli nikomu nie postawiono zarzutów karnych?	69
Kto wypłaca odszkodowanie?	69

Rodzaje świadczeń należnych z tytułu szkód osobowych

Utrata środków utrzymania	70
Utrata usług lub pokrycie kosztów usług	70
Odszkodowanie z tytułu osamotnienia	70
Odszkodowanie z tytułu cierpienia bliskiej osoby	71
Odszkodowanie z tytułu cierpienia psychicznego	71
Koszty pogrzebu	71
Odszkodowanie dla dzieci poniżej 16. roku życia	71
Odszkodowanie z tytułu obrażeń ciała	71

Postępowanie odszkodowawcze

Zgłoszenie roszczenia o odszkodowanie	72
Negocjacje w sprawie wysokości odszkodowania	72
Postępowanie sądowe	72
Formalne oferty odszkodowania w trakcie postępowania sądowego	73
Rozprawy sądowe	73

Kontakty z kancelarią odszkodowawczą

Składanie skargi na kancelarię odszkodowawczą lub zmiana adwokata	74
---	----

Honorarium adwokata

Zasada „no win, no fee”	75
Płatność z góry	76
Pomoc prawna	76
Nie należy korzystać z usług firm likwidacji szkód pobierających opłaty typu <i>contingency fee</i>	76

Odszkodowanie z tytułu śmierci osoby bliskiej 68

Odszkodowanie z tytułu śmierci osoby bliskiej

Osoby osierocone w wyniku wypadku na drodze mogą ubiegać się o odszkodowanie od towarzystwa ubezpieczeniowego kierowcy winnego spowodowania wypadku. W niektórych przypadkach może istnieć możliwość uzyskania bardzo wysokiego odszkodowania.

Aby dowiedzieć się, czy można wystąpić o odszkodowanie oraz o jego wysokość, należy jak najszybciej zasięgnąć porady adwokata specjalizującego się w roszczeniach z tytułu szkód osobowych (ang. *personal injury solicitor*). Konsultacja powinna być bezpłatna. W niektórych przypadkach istnieje możliwość wizyty w domu u klienta. Warto to sprawdzić przed umówieniem się na konsultację. W wielu przypadkach nie trzeba opłacać honorarium prawnika.

Adwokat nie powinien podejmować się spraw, które nie mają szans powodzenia. Zadaniem prawnika jest profesjonalne poprowadzenie sprawy, gwarantujące uzyskanie możliwie jak najwyższego odszkodowania.

Jak znaleźć kancelarię odszkodowawczą

- Listę wszystkich kancelarii adwokackich w Szkocji można otrzymać od Towarzystwa Prawniczego Szkocji (Law Society of Scotland). Niektóre z nich specjalizują się w odszkodowaniach powypadkowych. Można skorzystać z wyszukiwarki na stronie www.lawscot.org.uk. Informacje można także otrzymać pod numerem telefonu 0131 226 7411.
- Motor Accident Solicitors Society dysponuje listą kancelarii odszkodowawczych specjalizujących się w odszkodowaniach z tytułu wypadków drogowych na terenie całej Wielkiej Brytanii. Internet: www.mass.org.uk, tel. 0117 929 2560
- Association of Personal Injury Lawyers dysponuje listą kancelarii odszkodowawczych specjalizujących się w roszczeniach z tytułu różnego rodzaju szkód osobowych. Można też skorzystać z wyszukiwarki na stronie www.apil.com. Informacje można także otrzymać pod numerem telefonu 0870 609 1958.

Niektórym trudno jest myśleć o sprawach finansowych w tych ciężkich chwilach. Odszkodowanie może jednak być bardzo przydatne. Z roszczeniem należy wystąpić w ciągu 3 lat od wypadku.

Czy na pewno mogę dochodzić odszkodowania?

Odszkodowania mogą dochodzić tylko niektóre osoby, w niektórych przypadkach i z tytułu określonych szkód. Wiele osób może wystąpić o odszkodowanie, ale nie wszystkim przysługuje ten sam rodzaj świadczeń. Szczegółowych informacji na ten temat może udzielić adwokat.

Dlaczego państwo nie przyznaje automatycznie odszkodowania?

Osoby w trudnej sytuacji finansowej mogą ubiegać się o zasiłki państwowe. Za śmierć w wypadku na drodze odszkodowanie nie jest jednak przyznawane automatycznie. Odszkodowania należy dochodzić z powództwa cywilnego za pośrednictwem adwokata.

Czy mogę wystąpić o odszkodowanie, jeżeli nikomu nie postawiono zarzutów karnych?

Prawo cywilne różni się od prawa karnego. W niektórych przypadkach możliwe jest stwierdzenie winy w prawie cywilnym, nawet jeśli sprawcy wypadku nie postawiono zarzutów karnych (lub jeżeli sprawca został uniewinniony w postępowaniu karnym).

Powództwo cywilne opiera się na tzw. „zasadzie prawdopodobieństwa” (ang. *balance of probabilities*). Sprawca musi być uznany przynajmniej częściowo winnym spowodowania śmierci i wyrazić zgodę na wypłacenie odszkodowania (ang. *damages*). Odszkodowanie wypłacane jest po negocjacjach lub po wydaniu orzeczenia przez sąd. Wysokość odszkodowania może się różnić. Wyrok skazujący w sprawie karnej wymaga udowodnienia winy „poza wszelką uzasadnioną wątpliwość” (ang. *beyond reasonable doubt*).

Kto wypłaca odszkodowanie?

Odszkodowanie zwykle wypłacane jest przez ubezpieczyciela osoby winnej spowodowania wypadku, a nie przez samego sprawcę. Jeżeli sprawca wypadku jest nieubezpieczony, odszkodowanie zazwyczaj wypłaca urząd o nazwie Motor Insurers' Bureau (MIB). Więcej na temat MIB można przeczytać na stronie internetowej www.mib.org.uk. W takich przypadkach również konieczny jest adwokat.

Rodzaje świadczeń należnych z tytułu szkód osobowych

Poniżej przedstawiamy różne rodzaje odszkodowań powypadkowych, jakich mogą dochodzić bliscy osób zmarłych w wyniku wypadku na drodze. Adwokat może udzielić informacji na temat poszczególnych rodzajów świadczeń i zarekomendować rodzaj odszkodowania, jakiego można dochodzić. Przyznanie odszkodowania zależy od stwierdzenia winy.

1. Utrata środków utrzymania

Osoby pozostające na utrzymaniu zmarłego mogą czasem ubiegać się o odszkodowanie z tytułu utraty środków utrzymania (ang. *loss of support*). Wysokość tego odszkodowania nie jest odgórnie ustalona, ale zależy od wielkości środków utrzymania zapewnianych przez osobę zmarłą.

Roszczenie z tytułu utraty środków utrzymania często obejmuje roszczenie z tytułu utraty dochodów. Wysokość odszkodowania jest naliczana na podstawie zarobków osoby zmarłej, czasu, przez jaki zmarły mógłby kontynuować zatrudnienie oraz innych czynników. O odszkodowanie z tytułu utraty środków utrzymania można się także ubiegać od funduszu emerytalnego zmarłej osoby.

W przypadku dochodzenia odszkodowania dla siebie lub w imieniu innej osoby (np. dziecka) adwokat powinien pomóc w obliczeniu wysokości szkód i podjęciu decyzji co do wysokości roszczenia. Występując o odszkodowanie należy okazać dowody w postaci dokumentacji dotyczącej zatrudnienia zmarłej osoby oraz rachunków za świadczenia (jak wodę, gaz itp.).

2. Utrata usług lub pokrycie kosztów usług

O odszkodowanie z tytułu utraty usług (ang. *service claim*) można się ubiegać, gdy osoba zmarła świadczyła usługi na rzecz występującego z roszczeniem, takie jak opieka nad dziećmi, naprawy czy inne prace wokół domu. O odszkodowanie tego typu można się także ubiegać z tytułu kosztów usług świadczonych na rzecz zmarłego przed jego śmiercią, na przykład kosztów specjalistycznej opieki pielęgniarstwa w domu.

3. Odszkodowanie z tytułu osamotnienia (ang. *loss of society*)

Można ubiegać się o odszkodowanie z tytułu osierocenia. Jest to odszkodowanie za stres spowodowany cierpieniem bliskiej osoby przed śmiercią; ból i żałobę po śmierci bliskiej osoby oraz za stratę „towarzysza i przewodnika” (ang. *society and guidance*). Wysokość odszkodowania zależy od charakteru związku ze zmarłą osobą oraz innych czynników, takich jak wiek zmarłej osoby. O odszkodowanie mogą się ubiegać różni członkowie rodziny zmarłego, w tym współmałżonkowie, partnerzy, dzieci, rodzeństwo, dziadkowie lub wnukowie.

4. Odszkodowanie z tytułu cierpienia bliskiej osoby

Możliwe jest dochodzenie odszkodowania, jeżeli osoba zmarła cierpiała przed śmiercią. Wysokość odszkodowania zależy od czasu, przez jaki dana osoba cierpiała i stopnia cierpienia fizycznego.

5. Odszkodowanie z tytułu cierpienia psychicznego

O odszkodowanie mogą ubiegać się osoby, u których w rezultacie osierocenia stwierdzono zespół stresu pourazowego (ang. *Post Traumatic Stress Disorder*). Jest to możliwe jedynie w ściśle określonych sytuacjach. Szczegółowych informacji na ten temat może udzielić adwokat.

6. Koszty pogrzebu

Można ubiegać się o zwrot kosztów pogrzebu, w całości lub większej części.

7. Odszkodowanie dla dzieci poniżej 16. roku życia

Można się ubiegać o odszkodowanie dla dziecka poniżej 16. roku życia. Z roszczeniem musi wystąpić osoba dorosła (rodzic lub opiekun prawny dziecka). Sąd może wyznaczyć także niezależnego przedstawiciela dziecka.

8. Odszkodowanie z tytułu obrażeń ciała

Osoby, które odniosły obrażenia ciała w wyniku wypadku powinny dowiedzieć się, czy przysługuje im odszkodowanie z tego tytułu oraz z tytułu wynikających z tego strat. Szczegółowych informacji na ten temat może udzielić adwokat.

Postępowanie odszkodowawcze

Zgłoszenie roszczenia o odszkodowanie

W pierwszej kolejności osoba występująca z roszczeniem wspólnie z adwokatem musi podjąć decyzję co do rodzaju odszkodowania i jego wysokości. Należy także przedłożyć dokumenty na poparcie roszczenia. Roszczenie musi w imieniu poszkodowanego złożyć adwokat w ciągu trzech lat od śmierci osoby bliskiej. Na ogół roszczenia zgłaszane są o wiele wcześniej dla zagwarantowania szybszego rozpatrzenia wniosku.

Negocjacje w sprawie wysokości odszkodowania

Po wniesieniu roszczenia adwokat zwraca się do towarzystwa ubezpieczeniowego sprawcy wypadku z zapytaniem, czy gotowe jest wypłacić odszkodowanie.

Jeżeli strona przeciwna uznaje swoją odpowiedzialność i zgadza się wypłacić odszkodowanie, może ona zaproponować sumę niższą od tej, jaka zdaniem kancelarii odszkodowawczej się w danym przypadku należy. Na przykład, w przypadku roszczenia o odszkodowanie z tytułu straty środków utrzymania, strona przeciwna może, na podstawie informacji zawartej w dokumentacji medycznej i dokumentacji zatrudnienia zmarłego, zakwestionować wysokość roszczenia.

W większości spraw, w których sprawca wypadku przyznaje się do winy, odszkodowanie przyznawane jest w drodze negocjacji, bez konieczności kierowania sprawy na drogę sądową. Występujący z roszczeniem może ofertę odszkodowania przyjąć lub odrzucić. Doradza mu w tym adwokat prowadzący sprawę o odszkodowanie.

Postępowanie sądowe

Jeżeli występującemu z roszczeniem nie zostanie w krótkim terminie zaproponowane zadowalające go odszkodowanie w drodze negocjacji lub jeżeli sprawca szkody nie przyznaje się do odpowiedzialności, adwokat występującego z roszczeniem może wszcząć postępowanie cywilne przeciwko sprawcy szkody. Adwokat składa pozew w sądzie okręgowym lub w najwyższym sądzie cywilnym (ang. *Court of Session*).

Nie oznacza to jednak, że wszczęte zostanie postępowanie sądowe. Adwokat reprezentujący zgłaszającego roszczenie starać się będzie w dalszym ciągu wynegocjować odszkodowanie. Czasem można uzyskać tzw. tymczasowe (częściowe) odszkodowanie (ang. *interim payment*) przed wypłaceniem ostatecznego odszkodowania.

Formalne oferty odszkodowania w trakcie postępowania sądowego

Na dowolnym etapie negocjacji strona przeciwna może złożyć ofertę odszkodowania (ang. *tender*). Jest to sporządzana na piśmie ostateczna oferta odszkodowania przedstawiona sądowi. Występujący z roszczeniem może ofertę odszkodowania przyjąć lub odrzucić. Doradza mu w tym adwokat prowadzący sprawę o odszkodowanie.

W przypadku odrzucenia formalnej oferty i późniejszego wynegocjowania takiej samej lub zbliżonej sumy, zgłaszający roszczenie obowiązany jest pokryć koszty sądowe obu stron od daty przedłożenia formalnej oferty. Jeżeli przyznane odszkodowanie jest wyższe od formalnej oferty, strona przeciwna musi pokryć większość (lub całość) kosztów sądowych zgłaszającego roszczenie. Nad przyjęciem formalnej oferty należy się dobrze zastanowić.

Istnieje wiele powodów, dla których lepiej jest wynegocjować odszkodowanie bez kierowania sprawy do sądu. Nie można bowiem gwarantować wygranej sprawy sądowej ani z góry założyć, jaka będzie decyzja sędziego okręgowego czy sędziów przysięgłych. Termin rozpoczęcia spraw sądowej może być bardzo odległy. Czasami strona przeciwna występuje z ofertą tuż przed rozpoczęciem sprawy w sądzie.

Rozprawy sądowe

Gdy odszkodowania nie można wynegocjować, odbywa się rozprawa sądowa. Większość spraw o odszkodowanie rozpatrywana jest w sądzie okręgowym najbliższym miejsca zamieszkania sprawcy wypadku. Rozprawom przewodniczy sędzia okręgowy. W niektórych przypadkach lub w przypadku roszczeń o bardzo duże kwoty, sprawa może być rozpatrywana w najwyższym sądzie cywilnym. Na życzenie osoby wnoszącej roszczenie adwokat może zażądać, aby rozprawa odbywała się przy udziale ławy przysięgłych. W takim przypadku decyzję o przyznaniu odszkodowania podejmują sędziowie przysięgli.

Świadomość, że prawnicy i firmy ubezpieczeniowe toczą negocjacje nad wartością straty może być powodem dużego stresu dla bliskich ofiary, szczególnie gdy sprawa się przedłuża. Warto poprosić adwokata o bieżące informowanie o przebiegu postępowania.

Kontakty z kancelarią odszkodowawczą 74

Kontakty z kancelarią odszkodowawczą

Adwokat reprezentujący stronę wnoszącą roszczenie powinien udzielać jasnych wyjaśnień i na bieżąco informować swojego klienta o przebiegu postępowania (osobiście lub telefonicznie). Adwokat powinien udzielać odpowiedzi na wszystkie pytania klienta.

Warto robić sobie notatki z rozmów z adwokatem i zachowywać kopie korespondencji. Imię i nazwisko oraz numer telefonu adwokata można zapisać sobie na str. 3.

Czasem daną sprawą zajmuje się kilku pracowników kancelarii odszkodowawczej, dlatego warto wiedzieć, kto jest w nią zaangażowany.

Składanie skargi na kancelarię odszkodowawczą lub zmiana adwokata

W przypadku niezadowolenia z usług świadczonych przez adwokata można porozmawiać z partnerem w kancelarii odpowiedzialnym za obsługę klientów (ang. *client relations partner*).

Można także adwokata zmienić.

Na stronie 68 znajduje się lista organizacji udzielających informacji na temat innych możliwych opcji.

Poważne skargi na adwokata prowadzącego sprawę o odszkodowanie można zgłaszać do Towarzystwa Prawniczego Szkocji (Law Society of Scotland). Więcej informacji na temat trybu składania skarg można otrzymać pod numerem infolinii towarzystwa 0845 113 0018 lub pod adresem www.lawscot.org.uk.

Honorarium adwokata

W przypadku przyznania odszkodowania strona przeciwna zazwyczaj musi pokryć większość, jeśli nie wszystkie koszty sądowe osoby wnoszącej roszczenie.

Strona przeciwna zwykle pokrywa wszystkie inne uzasadnione koszty prowadzenia sprawy poniesione przez adwokata wnoszącego roszczenie (np. koszty raportów medycznych). Określa się je mianem *disbursements*. Nie zawsze jednak strona przeciwna musi je pokrywać. Szczegółowych informacji na ten temat może udzielić adwokat.

W przypadku nieprzyznania odszkodowania osoba je wnosząca może być zobowiązana do pokrycia własnych kosztów sądowych oraz kosztów strony przeciwnej. Istnieje kilka sposobów na pokrycie kosztów postępowania pozwalających na uniknięcie konieczności finansowania ich z własnej kieszeni.

Zasada „no win, no fee”

Wiele kancelarii specjalizujących się w roszczeniach odszkodowawczych działa na zasadzie *no win, no fee*. Oznacza to, że kancelaria otrzymuje honorarium wyłącznie w przypadku wygrania sprawy. Mówimy w takim przypadku o *speculative fee*. Wnoszący roszczenie nie musi ponosić żadnych opłat z góry i nie musi pokrywać kosztów sądowych w przypadku nieprzyznania odszkodowania.

W zamian wnoszący roszczenie obowiązany jest wykupić polisę ubezpieczeniową na pokrycie kosztów sądowych strony przeciwnej. Cena polisy nie powinna być wygórowana. Szczegółowych informacji na ten temat może udzielić adwokat.

Oprócz zwrotu kosztów przez stronę przeciwną adwokat może także pobierać honorarium za wygraną (ang. *success fee*). W przypadku przyznania odszkodowania uzgodnione honorarium za wygraną, wraz z ubezpieczeniem, potrącane jest od przyznanej kwoty. Wysokość honorarium od wygranej uzgadniana jest z adwokatem na piśmie przed rozpoczęciem postępowania. Honorarium to nie zawsze jest pobierane. Zgodnie z prawem, wysokość honorarium za wygraną sprawy może się równać kosztom sądowym poniesionym przez adwokata.

Płatność z góry

Niektórzy wolą opłacać koszty adwokata na bieżąco. Jest to możliwe w następujących przypadkach:

- gdy wnoszącego roszczenie stać na opłacenie adwokata;
- gdy wnoszący roszczenie jest ubezpieczony od kosztów sądowych. Warto sprawdzić swoje polisy ubezpieczenia komunikacyjnego i ubezpieczenia mienia oraz zasady członkostwa organizacji takich jak związki zawodowe. Nie zawsze jednak polisy te zapewniają wystarczające pokrycie. Szczegółowych informacji na ten temat może udzielić adwokat.

Pomoc prawna (ang. *legal aid*)

Osobom o niskich dochodach może przysługiwać pomoc prawna. Jest to pomoc finansowa na pokrycie kosztów porad prawnych oraz honorarium adwokata. Środki te pochodzą z funduszy publicznych. Pomoc prawna jest na ogół bezpłatna, ale w niektórych przypadkach wnoszący roszczenie musi pokryć część kosztów. Osoby, które chciałyby dowiedzieć się, czy przysługuje im pomoc prawna lub które potrzebują pomocy w znalezieniu adwokata świadczącego tego typu usługi i wpisanego do rejestru pomocy prawnej prowadzonego przez radę pomocy prawnej (Scottish Legal Aid Board) powinny zadzwonić pod numer infolinii rady: 0845 122868. Informacje znaleźć też można na stronie internetowej rady: www.slab.org.uk.

Nie należy korzystać z usług firm likwidacji szkód pobierających opłaty typu *contingency fee*

Firmy likwidacji szkód (ang. *claims assessor* lub *claims handling company*) często oferują obsługę roszczenia za wynagrodzeniem stanowiącym odsetek przyznanego odszkodowania (ang. *contingency fee*). Firmy tego typu często reklamują się w telewizji lub w prasie.

Opłata typu *contingency fee* to nie to samo co *speculative fee*, aczkolwiek określa się ją czasem mianem *no win, no fee*, co może wprowadzać w błąd. W przypadku przyznania wysokiego odszkodowania firmy likwidacji szkód często żądają dużej jego części na pokrycie swoich kosztów.

Firmy tego typu nie są kancelariami adwokackimi. Ich pracownicy nie posiadają kwalifikacji adwokatów i nie podlegają one kontroli w takim samym stopniu jak kancelarie adwokackie.

Przydatne organizacje i instytucje

Przydatne organizacje i instytucje

Organizacje działające na rzecz bezpieczeństwa na drodze

Osoby osierocone w wyniku wypadku na drodze często przyłączają się do akcji mających na celu promowanie bezpieczeństwa na drogach. W Szkocji działa kilka tego typu stowarzyszeń. Niektóre z nich oferują porady i wsparcie ofiarom wypadków drogowych i prowadzą infolinię.

Więcej informacji na temat organizacji oferujących wsparcie psychologiczne znaleźć można na str. 17 żółtej broszury zatytułowanej *Żałoba po śmierci osoby bliskiej*.

Brake, stowarzyszenie charytatywne na rzecz bezpieczeństwa drogowego

Organizacja Brake zajmuje się promowaniem bezpieczeństwa na drogach poprzez środowiskowe programy edukacyjne i szkoleniowe, udostępnianie zasobów edukacyjnych użytkownikom dróg oraz prowadzenie kampanii w środkach masowego przekazu i wśród instytucji rządowych. Organizacja zajmuje się koordynacją krajowego tygodnia bezpieczeństwa na drogach (*National Road Safety Week*) i nadzoruje pracę wolontariackiej akademii bezpieczeństwa na drogach (*Road Safety Academy*). Stowarzyszenie oferuje szkolenia dla specjalistów ds. bezpieczeństwa drogowego oraz kierowników flot korporacyjnych w zakresie zasad najlepszej praktyki. Oddział organizacji, BrakeCare, świadczy usługi na rzecz osób dotkniętych przez wypadki na drogach. Usługi te obejmują publikacje dla osób dorosłych i dzieci (w tym niniejszy informator), infolinię, stronę internetową oraz pomoc w nawiązywaniu kontaktu z innymi osobami osieroconymi lub poszkodowanymi w wyniku wypadku na drodze.

Infolinia: 0845 603 8570, e-mail: helpline@brake.org.uk

Zapytania dotyczące członkostwa i bezpieczeństwa drogowego można kierować pod numer 01484 559909 lub na adres brake@brake.org.uk. Internet:

www.brake.org.uk i www.roadsafetyweek.org.uk

Brake, PO Box 548, Huddersfield HD1 2XZ

RoadPeace, organizacja charytatywna działająca na rzecz ofiar wypadków drogowych

Istniejąca od roku 1992 organizacja prowadzi kampanie na rzecz sprawiedliwości dla ofiar wypadków i zmniejszenia zagrożeń na drogach. Organizacja prowadzi działalność poprzez regionalne grupy oraz stowarzyszenie Safer Streets Coalition. Obsługujący infolinię wolontariusze oferują wsparcie emocjonalne oparte na empatii, wiedzy i doświadczeniu. Poszkodowanym oferuje się bezpłatne publikacje napisane z punktu widzenia ofiar wypadków drogowych i oparte na doświadczeniu tysięcy osób.

Infolinia: 0845 4500 355 (czynna 7 dni w tygodniu, od 9.00 do 21.00), e-mail helpline@roadpeace.org, Internet: www.roadpeace.org

Tel. do biura: 020 8838 5102 /3 lub e-mail: info@roadpeace.org

PO Box 2579, London NW10 3PW

RoSPA (Royal Society for the Prevention of Accidents)

Dział bezpieczeństwa drogowego Królewskiego Towarzystwa Zapobiegania Wypadkom (RoSPA) prowadzi działalność mającą na celu zwiększenie świadomości zagrożeń na drogach oraz zapobieganie wypadkom drogowym. Organizacja nie oferuje wsparcia dla ofiar wypadków drogowych.

Tel.: 0121 248 2000 , e-mail: help@rospa.com, Internet: www.rospa.org
Edgbaston Park, 353, Bristol Road, Edgbaston, Birmingham B5 7ST

SCARD (Support and Care after Road Death and Injury) i CADD (Campaign against Drinking and Driving)

SCARD oferuje psychologiczne i praktyczne wsparcie osobom dotkniętym skutkami wypadków drogowych. Infolinia organizacji czynna jest codziennie w godzinach od 9.00 do 21.00. Organizacja publikuje materiały informacyjne oraz pomaga w uzyskiwaniu dostępu do terapii i grup samopomocy oraz porad na temat odszkodowań. SCARD organizuje też warsztaty poświęcone bezpieczeństwu drogowemu dla szkół i firm. CADD prowadzi kampanię na rzecz wprowadzenia zmian w systemie prawnym, mających na celu zaostrzenie przepisów dotyczących jazdy w stanie nietrzeźwym oraz zapewnienia sprawiedliwości dla ofiar wypadków na drodze spowodowanych przez pijanych kierowców.

Infolinia: 0845 123 5542 (czynna 7 dni w tygodniu, od 9.00 do 21.00)

Tel. do biura: 0845 123 55 41 lub 43 (koszt połączenia miejscowego)

Email: info@scard.org.uk lub info@cadd.org.uk

Internet: www.scard.org.uk lub www.cadd.org.uk

PO Box 62, Brighouse, West Yorkshire HD6 3YY

Poniżej wymienione organizacje zajmują się określonymi przyczynami zgonów i obrażeń w wyniku wypadków na drodze:

BUSK (Belt Up School Kids)

Organizacja działająca na rzecz poprawy bezpieczeństwa dzieci i młodzieży podróżujących autobusami, autokarami, taksówkami i samochodami. Organizacja oferuje wsparcie i wskazówki dla rodziców dotyczące kwestii bezpieczeństwa, regulacji prawnych i wynajmu środków transportu. Organizacja publikuje materiały edukacyjne dla szkół i koordynuje realizację programu tygodnia bezpieczeństwa transportu szkolnego (*School Transport Safety Week*).
Tel.: 01633 274944, e-mail: buskuk@aol.com
BUSK, 18 Windsor Road, Newport, Gwent NP19 8NS

Centre for Corporate Accountability (CCA)

CCA jest stowarzyszeniem charytatywnym zapewniającym bezpłatne, niezależne i poufne porady w sprawach związanych z dochodzeniem i ściganiem sądowym rodzinom osieroconym w wyniku wypadku przy pracy. Obejmuje to na przykład śmierć w wyniku wypadku na drodze spowodowanego zmęczeniem kierowcy podróżującego do pracy, czy w wyniku wypadku spowodowanego przez niesprawne hamulce pojazdu.
Tel.: 0207 490 4494
Internet: www.corporateaccountability.org

Learn & Live

Organizacja działa na rzecz zapobiegania śmiertelnym wypadkom na drodze z udziałem młodych kierowców i pasażerów. Działalność organizacji obejmuje kampanie na rzecz poprawy w szkoleniu kierowców i zaostreżenia przepisów dotyczących wydawania prawa jazdy. Prowadzona przez osieroconych rodziców organizacja oferuje porady i wsparcie rodzinom młodych osób, które poniosły śmierć w wyniku wypadku drogowego (nie spowodowanego jazdą pod wpływem alkoholu lub narkotyków).
Tel.: 01384 292571, e-mail: office@learnandlive.org.uk
Internet: www.learnandlive.org.uk
PO Box 7, Kingswinford, West Midlands DY6 9QZ

Rządowe organy wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych w Szkocji

- **Scottish Government Justice Department (Ministerstwo Sprawiedliwości)**

Minister sprawiedliwości Szkocji odpowiedzialny jest za wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych, w tym za wszystkie sprawy dotyczące ofiar przestępstw oraz za niektóre kwestie dotyczące egzekwowania przepisów drogowych, jak instalowanie fotoradarów czy realizacja programów doskonalenia kierowców.

Tel.: 0131 244 2122, e-mail: scottish.ministers@scotland.gov.uk

Internet: www.scotland.gov.uk

The Scottish Government, Justice Department, 1W.11, St Andrew's House, Regent Road, Edinburgh EH1 3DG

- **Association of Chief Police Officers in Scotland (ACPOS)**

Jeden z działów stowarzyszenia jest częściowo odpowiedzialny za ustalanie zasad postępowania z kierowcami naruszającymi przepisy ruchu drogowego. Inne procedury ustalane są przez komendantów poszczególnych jednostek.

Tel.: 0141 435 1230, e-mail: secretariat@acpos.pnn.police.uk

Internet: www.scottish.police.uk

Przewodniczący komisji ds. przepisów drogowych: ACPOS Secretariat, 173 Pitt St, Glasgow G2 4JS

- **The Crown Office and Procurator Fiscal Service (COPFS)**

Prokuratura jest organem odpowiedzialnym na ściganie przestępstw w Szkocji, prowadzenie dochodzeń w sprawie zgonów nagłych lub podejrzanych oraz rozpatrywanie skarg na policję.

Tel.: 0131 226 2626, e-mail: PS/COPFS@scotland.gsi.gov.uk

Internet: www.crownoffice.gov.uk

Crown Office, 25 Chambers St, Edinburgh, EH1 1LA

- **Scottish Court Service**

Szkocka Służba Sądownicza (SCS) jest organem wykonawczym, świadczącym usługi administracyjne, niezbędne do zapewnienia sprawnego funkcjonowania najwyższego sądu cywilnego (ang. *Court of Session*), najwyższego sądu karnego (ang. *High Court of Justiciary*) oraz sądów okręgowych. SCS podlega ministerstwu sprawiedliwości.

Tel.: 0131 229 9200, e-mail: enquiries@scotcourts.gov.uk

Internet: www.scotcourts.gov.uk

SCS, Hayweight House, 23 Lauriston St, Edinburgh, EH3 9DQ

- **Scottish Prison Service**

Szkocka Służba Więzienna (SPS) stanowi agencję rządu szkockiego, odpowiedzialną za jednostki penitencjarne.

Tel.: 0131 244 8745, e-mail: gaolinfo@sps.gov.uk

SPS, Communications Branch, Room 338, Calton House,
5 Redheughs Rigg, Edinburgh, EH12 9HW

- **Parole Board for Scotland**

Rada ds. zwolnień warunkowych podejmuje decyzje w sprawie przedterminowych zwolnień z zakładów karnych.

Tel.: 0131 244 8373 Internet: www.scottishparoleboard.gov.uk

Saughton House, Broomhouse Drive, Edinburgh, EH11 3XD

Inne instytucje w Szkocji, o których mowa jest w informatorze

- **wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych:** na str. 65 i 66 podajemy dane kontaktowe instytucji z którymi można się kontaktować w przypadku skarg i wniosków dotyczących organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych.
- **kancelarie odszkodowawcze:** na str. 68 podane są nazwy organizacji dysponujących spisami kancelarii adwokackich specjalizujących się w szkodach osobowych.

Organy rządowe odpowiedzialne za bezpieczeństwo na drogach

- **Scottish Government Transport Directorate**
Minister transportu, infrastruktury i zmian klimatycznych odpowiada za bezpieczeństwo na drogach w Szkocji. Kontakt listowny:
Minister for Transport, Infrastructure and Climate Change, Victoria Quay,
Edinburgh EH6 6QQ
Tel.: 0131 556 8400 Email: scottish.ministers@scotland.gov.uk
- **Inżynierowie budowy dróg i specjaliści bezpieczeństwa drogowego**
Władze samorządowe odpowiedzialne są za poprawę bezpieczeństwa na drogach w podległych im gminach. Zatrudniają one inżynierów budowy dróg (ang. *highways engineer*) odpowiedzialnych za ograniczenia prędkości, środki uspokojenia ruchu, przejścia dla pieszych oraz inne elementy organizacji ruchu drogowego. Specjaliści bezpieczeństwa ruchu drogowego (ang. *road safety officer*) odpowiadają za edukację w zakresie bezpieczeństwa na drogach oraz publiczne kampanie promujące bezpieczeństwo. Zatrudniają ich władze samorządowe lub policja. Dane kontaktowe inżynierów dróg lub specjalistów bezpieczeństwa drogowego można otrzymać od władz lokalnych.
- **Transport Scotland**
Transport Scotland odpowiada za bezpieczeństwo na drogach głównych.
Tel.: 0141 272 7100, e-mail: info@transportscotland.gsi.gov.uk
Internet: www.transportscotland.gov.uk
Buchanan House, 58 Port Dundas Rd, Glasgow, G4 OHF
- **Road Safety Scotland**
Finansowana przez rząd Szkocji organizacja Road Safety Scotland opracowuje materiały edukacyjne i prowadzi kampanie na rzecz bezpieczeństwa drogowego, we współpracy z władzami lokalnymi i policją.
Tel.: 0131 472 9200, e-mail: enquiries@roadsafetyscotland.org.uk
Internet: www.roadsafetyscotland.org.uk
Road Safety Scotland, Heriot-Watt Research Park (North), Riccarton,
Currie, Edinburgh EH14 4AP

- **Traffic Commissioner for Scotland**

Komisarz ds. ruchu drogowego odpowiedzialny jest za wydawanie licencji operatorom ciężarówek, autobusów i autokarów. Komisarz ma prawo licencje odbierać.

Tel.: 0131 529 8503, J Floor, 3 Lady Lawson Street, Edinburgh, EH3 9SE

Ogólnokrajowe instytucje rządowe

- **Home Office**

Brytyjskie ministerstwo spraw wewnętrznych odpowiada za nowelizacje krajowych przepisów dotyczących wykroczeń drogowych (z których nie wszystkie obowiązują w Szkocji).

Tel.: 020 7035 4848, e-mail: public.enquiries@homeoffice.gsi.gov.uk

Internet: www.homeoffice.gov.uk

Home Secretary, The Home Office, 2, Marsham Street, London SW1P 4DF

- **Department for Transport**

Ministerstwo transportu podejmuje decyzje w sprawie polityki bezpieczeństwa drogowego, od ustalania dopuszczalnych limitów alkoholu po telewizyjne kampanie na rzecz bezpieczeństwa na drogach. Ministerstwo zleca także badania w zakresie bezpieczeństwa na drogach.

Tel.: 020 7944 8300 Internet: www.dft.gov.uk

Road Safety Minister, The Department for Transport, Eland House, Bressenden Place, London SW1E 5DU

- **VOSA (Vehicle and Operator Services Agency)**

VOSA to organ wykonawczy ministerstwa transportu, odpowiadający za coroczne przeglądy pojazdów. Urząd odpowiada także za egzekwowanie przepisów dotyczących przeglądów ciężarówek, autobusów i autokarów oraz przepisów dotyczących godzin pracy kierowców.

Tel.: 0870 6060440, e-mail: enquiries@vosa.gov.uk

Internet: www.vosa.gov.uk

Chief executive, VOSA, Berkeley House, Croydon Street, Bristol BS5 0DA

- **DVLA (Driver and Vehicle Licensing Agency)**

DVLA to urząd podległy ministerstwu transportu, promujący bezpieczeństwo drogowe i sprawujący nadzór nad przestrzeganiem przepisów prawa poprzez wydawanie praw jazdy i prowadzenie rejestrów kierowców i pojazdów. Urząd pobiera także podatek drogowy (ang. *vehicle excise duty*).

Tel: 0870 240 0009, e-mail: drivers.dvla@gtnet.gov.uk

Internet: www.dvla.gov.uk

Chief Executive, DVLA, Swansea SA6 7JL

- **Driving Standards Agency**

Urząd odpowiedzialny jest za przeprowadzanie egzaminów na prawo jazdy. Urząd publikuje kodeks drogowy (*Highway Code*) i prowadzi działalność na rzecz bezpieczeństwa drogowego.

Tel.: 0115 901 2500, e-mail: customer.services@dsa.gsi.gov.uk

Internet: www.dsa.gov.uk

Chief Executive, DSA, Stanley House, 56 Talbot Street, Nottingham, NG1 5GU

Wybierani przedstawiciele władz lokalnych i krajowych

- **Radni**

Niepokojące sprawy dotyczące ruchu drogowego można zgłaszać do swojego radnego. Dane kontaktowe radnych można otrzymać od miejscowego urzędu miasta lub gminy.

- **Posel do Parlamentu Szkockiego (MSP)**

MSP reprezentuje interesy obywateli w parlamencie szkockim. Osoby pragnące przedstawić swoją sprawę posłowi mogą skontaktować się z nim listownie lub umówić się na rozmowę.

Informację o posłach dla danego okręgu można uzyskać pod numerem 0131 348 5000 w godzinach od 10.00 do 16.00 lub na stronie internetowej parlamentu szkockiego www.scottish.parliament.uk/msp/ (wystarczy wpisać swój kod pocztowy).

Z MSP można się kontaktować listownie pod adresem: Scottish Parliament, Edinburgh EH99 1SP

- **Posel do parlamentu (MP)**

MP reprezentuje interesy obywateli w parlamencie brytyjskim. Osoby pragnące przedstawić swoją sprawę posłowi mogą skontaktować się z nim listownie lub umówić się na rozmowę.

Informację o posłach dla danego okręgu można uzyskać pod numerem parlamentu 020 7219 4272 lub na stronie www.locata.co.uk/commons. Z posłem można się kontaktować listownie pod adresem: House of Commons, London, SW1A 0AA

Organizacje reprezentujące użytkowników dróg

Następujące organizacje reprezentują interesy poszczególnych użytkowników dróg.

Organizacje rowerowe:

- **Cycling Scotland**

16a Randolph Crescent, Edinburgh, EH3 7TT
Tel.: 0141 229 5350, e-mail: info@cyclingscotland.org
Internet: www.cyclingscotland.org

- **CTC Scotland**

Tel.: 0131 554 7773, e-mail: secretary@ctcscotland.org.uk
www.ctcscotland.org.uk

- **Sustrans (organizacja zajmująca się planowaniem ścieżek dla pieszych i ścieżek rowerowych, oraz realizacją projektu *Safe Routes to Schools* mającego na celu zapewnienie bezpiecznej drogi do szkoły zarówno w ruchu pieszym, jak i rowerowym)**

Glenorchy House, 20 Union Street, Edinburgh EH1 3LR
Tel.: 0131 539 8122, e-mail: scotland@sustrans.org.uk
www.sustrans.org.uk

Organizacje motocyklowe:

- **British Motorcyclists Federation**

Jack Wiley House, 25 Warren Parkway, Enderby, Leicester LE19 4SA
Tel.: 0116 284 5380, e-mail: campaigns@bmf.co.uk
Internet: www.bmf.co.uk

86 Przydatne organizacje i instytucje

- **Motorcycle Action Group**
PO Box 750, Rugby CV21 3ZR
Tel: 0870 444 8448, e-mail: maghq@mag-uk.org
Internet: www.mag-uk.org

Organizacje pieszych:

- **Living Streets**
3rd Floor, 31-33 Bondway, Vauxhall, London SW8 1SJ
Tel.: 020 7820 1010, e-mail: info@livingstreets.org.uk
www.livingstreets.org.uk

Organizacje zrzeszające przedsiębiorstwa przewozowe:

- **Freight Transport Association**
Hermes House, St John's Road, Tunbridge Wells TN4 9UZ
Tel.: 01892 526 171, Internet: www.fta.co.uk
- **Road Haulage Association**
35 Monument Hill, Weybridge, Surrey KT13 8RN
Tel.: 01932 841 515, e-mail: weybridge@rha.net, Internet: www.rha.net

Związki motorowe:

- **ETA (Environmental Transport Association)**
68 High Street, Weybridge KT13 8RS
Tel.: 0845 389 1010, e-mail: eta@eta.co.uk, Internet: www.eta.co.uk
- **Green Flag**
Organizacja zajmująca się promowaniem bezpieczeństwa na drogach i prowadzeniem badań w tym zakresie we współpracy ze stowarzyszeniem Brake
Cote Lane, Pudsey, Leeds LS28 5GF
Tel: 0845 246 1557, e-mail: member-queries@greenflag.com
Internet: www.greenflag.co.uk

Przydatne organizacje i instytucje 87

- **Institute of Advanced Motorists**

510 Chiswick High Rd, Chiswick, London W4 4RG

Tel: 020 8996 9600, Internet: www.iam.org.uk

- **RAC Foundation**

RAC Foundation for Motoring, 89-91 Pall Mall, London SW1Y 5HS

Tel: 0207 747 3445, Internet: www.racfoundation.org

Biuro porad obywatelskich (*Citizens' Advice Bureau, CAB*)

W biurze porad obywatelskich można otrzymać dane kontaktowe innych organizacji i instytucji udzielających pomocy rodzinom ofiar. Biura porad obywatelskich udzielają bezpłatnych i poufnych porad, w tym porad finansowych i prawnych. Adres najbliższego oddziału CAB znaleźć można w książce telefonicznej lub w Internecie pod adresem www.cas.org.uk. Informacji udziela także ogólnokrajowa sieć Citizens' Advice Scotland pod numerem 0131 550 1000. Informacje można również otrzymać pisząc na adres info@cas.org.uk.

Podziękowania

Informator opracowała organizacja BrakeCare (oddział stowarzyszenia charytatywnego działającego na rzecz bezpieczeństwa drogowego Brake) we współpracy i konsultacji z rodzinami osieroconymi w wyniku wypadków na drodze oraz przedstawicielami następujących organizacji i instytucji:

Członkowie grupy roboczej poświęconej bezpieczeństwu na drogach, powołanej w roku 2006 (Road Death Working Group):

ACPOS
BrakeCare
COPFS
The Scottish Government Justice Department
SCID (Scotland's Campaign against Irresponsible Drivers)
Scottish Court Service
Victim Information and Advice
Victim Support Scotland

Przy opracowywaniu informatora konsultowano się również z następującymi organizacjami:

Association of Personal Injury Lawyers
Citizens Advice Scotland
Digby Brown Solicitors
District Courts Association
Institute of Traffic Accident Investigators
Institute of Psychiatry
Lawford Kidd Solicitors
The Law Society of Scotland
The Association of Personal Injury Lawyers
Motor Accident Solicitors Society
National Association of Funeral Directors
National Institute for Health and Clinical Excellence
Newham University Hospital
Multifaith Department
Parole Board for Scotland
Royal Cornhill Hospital, Aberdeen
The Scottish Government Health Department
Scottish Prison Service
SIGN
STEP
Tissue Services, Scottish Blood Transfusion Service
UK Transplant

**Organizacja BrakeCare dąży do stałego doskonalenia działalności.
Niniejsza broszura co roku poddawana jest weryfikacji. Mile widziane są
wszelkie uwagi, które prosimy nadsyłać na adres: BrakeCare, PO Box 548,
Huddersfield HD1 2XZ lub pocztą elektroniczną na adres:
brakecare@brake.org.uk**

BrakeCare stanowi oddział działającego na rzecz bezpieczeństwa na drogach stowarzyszenia charytatywnego Brake, będącego spółką z odpowiedzialnością ograniczoną gwarancją.
Organizacja zarejestrowana w Wielkiej Brytanii pod nr 3260243
Organizacja charytatywna nr 1093244

ISBN 978-1-906409-04-3
Publikacja: Brake
Autor: Mary Williams OBE

COPYRIGHT

©Brake 2007

Wszystkie prawa zastrzeżone. Żadna część tej publikacji nie może być reprodukowana i przechowywana w systemach odzyskiwania danych ani przekazywana w sposób elektroniczny lub mechaniczny, w postaci odbitki kserograficznej, nagrania czy w jakiegokolwiek innej formie bez wcześniejszego uzyskania pisemnej zgody właścicieli praw autorskich.

Wydanie

2007/8

Praca w partnerstwie

Broszurę opracowała organizacja BrakeCare, stanowiąca oddział stowarzyszenia charytatywnego Brake, działającego na rzecz osób osieroconych w wyniku wypadku drogowego. Przygotowanie i wydanie broszury sfinansował rząd Szkocji.

Infolinia organizacji BrakeCare

0845 603 8570

Informacje, porady, wsparcie psychologiczne

Pomoc w Internecie: www.brake.org.uk

Wersja internetowa broszury zawiera hiperlinki do dokumentów, o których jest tu mowa. Zapytania można także przesyłać pocztą elektroniczną na adres helpline@brake.org.uk.

BrakeCare, PO Box 548, Huddersfield HD1 2XZ

Tel.: 01484 559909

Infolinia: 0845 603 8570

Fax: 01484 559983

E-mail: brakecare@brake.org.uk

www.brake.org.uk

www.roadsafetyweek.org

BrakeCare stanowi oddział działającego na rzecz bezpieczeństwa na drogach stowarzyszenia charytatywnego Brake, będącego spółką z odpowiedzialnością ograniczoną gwarancją.

Organizacja zarejestrowana w Wielkiej Brytanii pod nr 3260243

Organizacja charytatywna nr 1093244

ISBN 978-1-906409-04-3

Publikacja: Brake

Autor: Mary Williams OBE